

TRABZON TABAKHANE KAZISINDA ORTAYA

ÇIKARILAN BRONZ HEYKEL

Semra GÜL

**Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL**

2014

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI**

Semra GÜL

**TRABZON
TABAKHANE KAZISINDA ORTAYA ÇIKARILAN BRONZ HEYKEL**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL**

ERZURUM – 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

12/02/2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlanmış olduğum "**Trabzon Tabakhane Kazısında Ortaya Çıkarılan Bronz Heykel**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporunun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporunun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[12.02.2014]

Semra GÖL

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

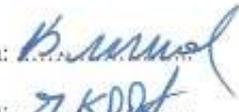

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL danışmanlığında, Semra GÜL tarafından hazırlanan bu çalışma 12 / 02 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL

İmza:

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Süleyman ÇİĞDEM

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

F-85/00/22.02.2012

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR DİZİNİ	IV
RESİMLER DİZİNİ	V
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. TRABZON TABAKHANE KAZILARI	2
--	----------

İKİNCİ BÖLÜM**TABAKHANE KAZISINDA ORTAYA ÇIKARILAN BRONZ HEYKEL**

2. 1. HEYKELİN BULUNTU YERİ VE DURUMU	5
2. 2. HEYKELİN GENEL TANIMI	7
2. 3. BENZERLERİ İLE TİPOLOJİK VE STİLİSTİK KARŞILAŞTIRMASI ...	9
2. 3. 1. Heykelin Kimliği ve Tipi	9
2. 3. 2. Heykelin Baş Özellikleri ve Saç Üslubu	19
2. 3. 3. Heykelin Genel Üslup Değerlendirmesi	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1.DEĞERLENDİRME VE TARİHLENDİRME	26
SONUÇ	29
KAYNAKÇA	31
RESİMLER	39
ÖZGEÇMİŞ	72

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TRABZON TABAKHANE KAZISINDA ORTAYA ÇIKARILAN BRONZ
HEYKEL
Semra GÜL
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL
2014–Sayfa: VIII + 72
Jüri: Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL (Danışman)
Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU
Doç. Dr. Süleyman ÇİĞDEM

Bu çalışmada; 1997 yılında Trabzon Cumhuriyet Mahallesi, Tabakhane Mevkiinde Trabzon Müzesince yapılan kurtarma kazısında ortaya çıkarılan ve şunda Trabzon Müzesi Arkeolojik Eserler Seksiyonunda sergilenen bronz heykel değerlendirilmiştir.

Öncelikle Trabzon Tabakhane kazıları hakkında bilgi verilerek, heykelin buluntu yeri ve durumu değerlendirilmiştir. Yapılan ilk ve tek kazı olma özelliğine de sahip olan kazıda, 6 parça halinde ortaya çıkarılan heykelin İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı Merkez Müdürlüğü uzmanı Mihrican Kılıç tarafından temizlik, tedavi ve konservasyon çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra genel tanımı yapıp, benzerleri yardımıyla tipolojik ve stilistik karşılaştırması yapılmıştır. Heykelin kimliği ve tipinin belirlenmesinde belirleyici bir atribüsünün bulunmamasından dolayı zorluk çekilmiştir. Ancak elimizdeki tek yazılı kaynak olan Arrianus'un, İmparator Hadrian için yazdığı mektuplar yardımıyla heykelin kimliği belirlenmeye çalışılmıştır. Arrianus'un bahsettiği Hadrian, Hermes ve Philesios heykellerinden yola çıkarak yapılan araştırmalar sonucunda heykelin Philesios olabileceği düşünülmüştür. Bronz heykelin baş, saç ve genel üslup değerlendirmesi benzerleri yardımıyla yapılmaya çalışılmıştır.

Son olarak çalışma, tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak heykelin MÖ 4. yüzyıla ait bir orijinalin, MS 2. yüzyıla ait bir kopyası olabileceği teziyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, Tabakhane, Heykel, Philesios, Apollon

ABSTRACT
MASTER THESIS
BRONZ STATUE ARISING OUT OF TRABZON-TABAKHANE
EXCAVATION
Semra GÜL

Advisor: Assist. Prof. Dr. Korkmaz MERAL

2014–PAGE: VIII + 72

Jury: Assist. Prof. Dr. Korkmaz MERAL (Advisor)

Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM

In this study, the bronze statue, which was unearthed in the excavations of recovery and exhibited in Trabzon Cumhuriyet street, Tabakhane in the locality, and exhibited in Trabzon Archaeological Artifacts sections, is evaluated. Firstly providing giving information about Trabzon Tabakhane excavations, statue provenance and situation is evaluated. In this excavation, whic is first and only capable of being excavated, the sculpture which is revealed 6 pieces, cleaning, treatment and conservation studying is made by Mihrican Kılıç specialist of İstanbul restoration and conservation laboratory central offices. Then made a general description, typological and stylistic comparisons were made with the help of the like. There has uneasynessed therefore there has no atribu for determining the identity of statue but there has been tried to determine for identity of statue helping with our only writing source which is a letter writing from Arrianus to empiror Hadrian. It is thought that the statue is Philesios based on Arrianus talks about Hadrian, Hermes ve Philesios statues. the bronze statue's head, hair and general style evaluation is attempted.

Finally, based on all considerations ; this study was concluded with the allege that bronze statue can be an imitation dating back to 2nd century AD. of the original one which belonged to 4th century BC.

Keywords: Trabzon, Tabakhane, Statue, Philesios, Apollon

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CUP	: Cambridge University Press
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
Lev.	: Levha
OUP	: Oxford University Press
Res.	: Resim
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1: Trabzon Kalesi	39
Resim 2: Kale İçinde kalan Tabakhane Mevkii	39
Resim 3: Trabzon'un Uydu Görüntüsü	40
Resim 4: Tabakhane Köprüsü	40
Resim 5: Eski yapı Kalıntıları	41
Resim 6: Kazı Yapılan Alan	41
Resim 7: 1997 Kazılarında Bir Görüntü.....	42
Resim 8: Kazı Alanından Görüntü	42
Resim 9: Kazı Alanından Görüntü	43
Resim 10: Kazı Alanından Görüntü	43
Resim 11: Kazı Alanından Görüntü	44
Resim 12: 2010 Yılı Kazı Çalışmalarında Bulunan Dehliz	44
Resim 13: 2010 Yılı Kazı Çalışmalarında Bulunan Dehliz	45
Resim 14: Kazı Alanından Bir Görüntü	45
Resim 15: Parçalar Halinde Çıkan Heykelin Kolundan Bir Görüntü	46
Resim 16: Heykelin Gövdesinden Bir Görüntü	46
Resim 17: Heykelin Korozyonlu ve Toprak Kaplı Gövdesinden Görüntü	47
Resim 18: Heykelin Sağ Kol Parçası	47
Resim 19: Heykelin Sol Kol Parçası	48
Resim 20: Heykelin Başı	48
Resim 21: Heykelin Gövde Kısımındaki Eziklik	49
Resim 22: Heykelin Sırt Kısımındaki Eziklik	49
Resim 23: Mekanik Temizleme İşleminin Uygulanışı.....	50
Resim 24: Mekanik Temizleme İşleminin Uygulanışı.....	50
Resim 25: Mekanik Temizleme İşleminin Uygulanışı.....	51
Resim 26: Heykelin Hava Almayan Naylon Torba İçinde Bekletilmesi	51
Resim 27: Heykelin Koruyucu Sıvı İle Kaplanması İşlemi	52
Resim 28: Heykelin Koruyucu Sıvı İle Kaplanması İşlemi	52
Resim 29: Heykelin Genel Görüntüsü.....	53
Resim 30: Heykelin Sağ Yandan Görüntüsü.....	54
Resim 31: Heykelin Sol Yandan Görüntüsü	55

Resim 32: Heykelin Boynundaki Kırıklıklar.....	56
Resim 33: Heykelin Ayakları	56
Resim 34: Heykelin Başı	57
Resim 35: Heykelin Saç Ayrıntısı	57
Resim 36: Heykelin Sol El Ayrıntısı	58
Resim 37: Heykelin Sağ El Ayrıntısı	58
Resim 38: Heykelin Ayaklarının Duruş Şekli.....	59
Resim 39: Ayakların Arkadan Görüntüsü	59
Resim 40: Kanachos'un Apollon Philesios Heykeli	60
Resim 41: Westmacott Atleti	60
Resim 42: Marathon Genci	61
Resim 43: Victorious Genci	61
Resim 44: Septimius Severius Heykel Torsosu.....	62
Resim 45: Dionysos Heykeli	62
Resim 46: Septimius Severius Heykel Torsosu.....	63
Resim 47: Terme Yöneticisi.....	63
Resim 48: Athena Giustiniani	64
Resim 49: Traian	64
Resim 50: Augustus Prima Porta.....	65
Resim 51: Bronz Halka	65
Resim 52: Apollon Başı	66
Resim 53: Okeanos ve Tethys Tasvirleri.....	66
Resim 54: Deniz Kentaurosları	67
Resim 55: Dionysos Heykelinin Başı.....	67
Resim 56: Tykhe Başı	68
Resim 57: Eirene-Plutos	68
Resim 58: Apollon Sauroktonos.....	69
Resim 59: Apollon Sauroktonos.....	69
Resim 60: Antinoos Mondragone.....	70
Resim 61: Adonis Heykeli.....	70
Resim 62: Antinoos Mondragone.....	71
Resim 63: Dionysos Heykeli	71

ÖNSÖZ

Çok eski bir tarihe ve kültüre sahip olan Trabzon'un, eski ve renkli tarihi, canlı bir ekonomiye dayanan gelişmiş sosyal yapısı, şehirde eski tarihten itibaren büyük bir kültür birikiminin oluşmasına yol açmıştır. Ancak bugüne kadar şehir içi ve civarında arkeolojik kazı yapılmamış olması nedeniyle kayıt ve araştırmalar efsanevi söylemlerden öteye gidememiştir.

Trabzon Tabakhane mevkiinde 1997 yılında yapılan kazı; Trabzon'da yapılan ilk arkeolojik kazı olmasının heyecanının yanı sıra Trabzon tarihine ışık tutacak bilgileri sunması açısından da önemlidir. Yapılan kazıda ortaya çıkarılan bronz heykel, benzerleri ile karşılaştırılarak hem kimliği tespit edilmeye hem de tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle bu konuyu çalışmama olanak tanıyan Trabzon Müze Müdiresi Nilgün YILMAZER'e teşekkür ederim. Tezin hazırlanmasında bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen tez danışmanım hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Korkmaz MERAL'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezimi değerlendirerek beni yönlendiren değerli hocam sayın Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU'na ve Sayın Doç. Dr. Süleyman ÇİĞDEM'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmamın her aşamasında bilgilerine başvurduğum ve beni hiçbir zaman geri çevirmeyen değerli hocalarım Doç. Dr. Nurettin KOÇHAN'a, Prof. Dr. Cevat BAŞARAN'a, Doç. Dr. Memet IŞIKLI'ya, Doç. Dr. Nurettin ÖZTÜRK'e, Doç. Dr. Birol CAN'a, Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU'ya, Yrd. Doç. Dr. Zerrin Aydın TAVUKÇU'ya ve her daim yardımlarını gördüğüm Arş. Gör. Hasan KASAPOĞLU'na, Arş. Gör. Fevziye EKER'e, Arş. Gör. Memet Ali YILMAZ'a, Arş. Gör. Berna KAVAZ'a, Arş. Gör. Rabia ÖZCAN'a, Arş. Gör. Mesut CEYLAN'a ve Arş. Gör. Ahmet Cüneydi HAS'a da teşekkür ederim.

Arkeolojiyle tanışmama vesile olan Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN'e ve bilgilerini paylaşmaktan kaçınmayan Akdeniz Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünden Doç. Dr. İsa KIZGUT'a teşekkür ederim.

Tezimle ilgili kaynak ve bilgi toplamada kapılarını hep çaldığım Trabzon Müzesi çalışanlarına ve Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanlarına sonsuz teşekkürler. Heykelin resimlerini çekmemde yardımcı olan Mimar

Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğrafçılık Bölümü Arş. Gör. Basri GENÇCELEP'e ve kütüphane taramamda yardımcı olan Sanat Tarihi Arş. Gör. Muhammet KINDIĞILI'ya, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Arş. Gör. Yaşar ARLI'ya, Ardahan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arş. Gör. Sinem COŞKUN'a, Samsun Arkeoloji Müzesi'nden Arkeolog Kenan OLGUNER'e, Arkeolog Elif YAVUZ'a, Ayşe YILDIRIM'a, Serdal GÜNDOĞDU'ya, Ahmet TERCANLIOĞLU'na, Serkan GENÇ'e, Gülşah ÖZTÜRK'e, Hüseyin DÜLGER'e, Gencay GÜLOĞLU'na, Oğuz ARAS'a ve eserin temizlik aşamasında yardımcı olan Arkeolog Kasım EKER'e; ayrıca en sıkıntılı süreçlerde bile yüzümü güldürmeye çalışan Kyzikos Kazı Ekibine teşekkürler.

Bu uzun süreçte sevgileri, anlayışları ve destekleri için sevgili aileme ve anlayışı, sabrı, desteği ve daha nice için sevgili eşim Eray GÜL'e sonsuz teşekkürler.

Bu tez çalışmasının, Trabzon için yeni çalışmalara yol göstermesini ve arkeoloji adına yararlı bir çalışma olmasını temenni ederim.

GİRİŞ

Batı Anadolu'ya ilk olarak MÖ 14. yüzyılda başlayan Yunan göçleri zaman içerisinde yoğunluğunu kaybetmeden devam etmiştir. Bu süreçte anayurtlarından kopup gelen halklar, kendi yaşamlarına ait gelenek, görenek, din ve dillerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerini kendilerine yerleşim alanı olarak seçen bu halklar, Trabzon'a da gelmişlerdir¹.

Çalışmada, pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir kent olan Trabzon'un tarihine ışık tutacak, 1997 yılında Trabzon Cumhuriyet Mahallesi, Tabakhane Mevkiinde Trabzon Müzesince yapılan kurtarma kazısında ortaya çıkarılan bronz heykel ele alınmıştır. Altı parça halinde bulunan ve müzeye getirildikten sonra Mihrican Kılıç tarafından temizlik, tedavi ve konservasyon işlemleri yapılan bronz heykelin, tipolojik ve stilistik açıdan değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu konuyla ilgili elimizdeki tek yazılı kaynak olan Arrianus'un MS 130\132 yıllarında yaptığı Karadeniz seyahati hakkındaki yapıtı *Arriani Periplus Ponti Euxini*'den yola çıkarak heykelin kimliği belirlenmeye çalışılmıştır. Arrianus'un bahsettiği Hadrian, Hermes ve Philesios heykellerinden yola çıkarak bronz heykelin baş, saç ve genel üslup değerlendirmesi benzerleri yardımıyla yapılmaya çalışılmıştır.

¹ Handan Bilici, *Anadolu'da Apollon Betimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.TRABZON TABAKHANE KAZILARI

Trabzon Kalesi (Resim 1, 2, 3) İç Kale (Kule Hisar), Orta Hisar ve Aşağı Hisar olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır². Orta Hisar'da yer alan ve Orta Hisar ile Atapark arasında ulaşımı sağlayan Tabakhane köprüsü (Resim 4) değişik dönemlerde yapılan onarım ve genişletmelerle bugünkü durumunu almıştır. Köprünün ilk inşası MS 1. yüzyılda Roma Dönemine tarihlendirilmektedir³. Evliya Çelebi ise Karakoyunlular döneminde yapıldığını ileri sürmektedir⁴. Bugünkü haliyle Osmanlı yapısıdır ve son şekline 19. yüzyılda kavuşmuştur.

Tabakhane köprüsünden geçilince Tabakhane mevkiine gelinir. Tabakhane adını “Debbağ” kelimesinden almaktadır. “Debbağ” kelimesinin anlamı “Derici” demektir. Tabakhane de deri işlenen yer anlamına gelmektedir.

Tabakhane Cumhuriyet Mahallesi, 36. pafta, 199 ada, 4 nolu parselde; 1974 yılında kurul kararıyla eski yapı kalıntısı olduğu gösterilmiştir (Resim 5). 1979 yılında bu alanda Trabzon Müze Müdürlüğüne yapılan incelemeler sonucunda geç devir yapı duvar kalıntısı, taş döşeli bir zemin ve alaturka kiremit parçaları görülmüştür; ancak ne tür bir yapı kalıntısının olduğu tam anlaşılamamıştır. Daha sonra bu alanda bina yapılmak için Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne başvuru yapılmıştır. Tescilli alandaki yapı kalıntısının niteliğinin tespit edilmesi için Trabzon Müzesi tarafından 1979 yılında 2 gün süren bir kazı yapılmıştır. Kazı sonucunda; 1974 yılında tescilli yapılan yapı kalıntısına rastlanamamıştır. Bunun sonucunda da, bu alanda yapılmak istenen inşaatın doğusunda bulunan korunması gerekli eski eser Tabakhane Cami bahçe duvarından 3 m uzakta, yüksekliği cami kasnağını geçmeyecek şekilde, çekme çatı katsız, cephesi yerel mimariye (8 pencere, kapı ölçüleri bakımından) uygun olmak koşuluyla bina yapılmasına izin verilmiştir. 1997 yılında 36. pafta, 199 ada, 4, 5, 6 nolu parsellerin birleşmesiyle oluşan 24 nolu parselde bina yapılıp yapılamayacağı ve tescilli bulunan Tabakhane Camii'nin durumu ile ilgili durumun açıklığa

² Özhan Öztürk, *Pontus, Antik Çağdan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, 2. Baskı, Genesis Kitap, Ankara 2011, s. 635.

³ *Trabzon*, Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Agrafik Yapım, Trabzon 2011, s. 28.

⁴ Evliya Çelebi bu köprünün Karakoyunlular Döneminde yapıldığını ileri sürer ve burada Debbağların (deri işleyicilerin) bulunduğunu belirtir. Bkz. Evliya Çelebi, “Trabzon”, (Haz. Veysel Usta), *Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon* (ss. 49-63), Serander Yayınları, Trabzon 1999.

kavuşturulması için Trabzon Belediyesi tarafından Kültür ve Tabiat Varlıklarına bir yazı yazılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Tabakhane Camii'nin 1985 yılında tescilinin kaldırıldığı belirtilmiştir⁵.

1997 yılının nisan ayında Cumhuriyet Mahallesi, Tabakhane yokuşu, 36. pafta, 199 ada, 24 nolu parselde, özel mülkiyete ait bir arsada (Resim 6) Trabzon Müzesi denetiminde yapılan bir temel açma çalışması sırasında mermer mimari parçaların ortaya çıkması üzerine Kültür Bakanlığından alınan izinle kurtarma kazısı yapılmıştır. 28 Nisan - 9 Mayıs tarihleri arasında yapılan kazısında yaklaşık 500 m² lik bir alanda çalışılmıştır. Toprak seviyesinden yaklaşık 2 m derinliğe inildikten sonra buluntu çıkmaya başlamıştır. Kurtarma çalışması yapılan alanda arazinin yapısına göre 3.80 ile 5 m arasında değişen derinliklerde anakaya ya ulaşılmıştır⁶ (Resim 7). Yapılan çalışmalarda bir adet bronz erkek heykeli, 2 adet sütun başlığı, 4 adet sütun kaidesi, çeşitli kalınlıkta 15 adet kırık sütun gövdesi, 7 adet çeşitli boyda arşitrava ait parça, 3 adet kabartmalı kırık friz parçası⁷ ve hiçbiri bütünlük arz etmeyen kırık mermer, pişmiş toprak ve metal parçaları ortaya çıkarılmıştır⁸ (Resim 8-11). Çıkarılan eserler bugün Trabzon'daki Arkeoloji ve Ayasofya Müzeleri'nde sergilenmektedir.

2010 yılında Tabakhane Camii önünde, Tabakhane köprüsünün doğu kenarından uzun sokağa giden araç yolu üzerinde, Trabzon Belediyesi tarafından yapılan alt yapı çalışmaları sırasında tonozlu bir yapı kalıntısıyla karşılaşılmıştır. Durum hemen Müzeler Müdürlüğüne bildirilmiş ve yapılan incelemeler sonucunda; doğu-batı doğrultusunda uzanan mimari yapı kalıntısı, arnavut taş döşeli yolun 80 cm altında yer almaktadır. Giriş bölümünün ölçülebilen kısmının genişliği 1.85 m, yüksekliği ise 1 m'dir. Moloz taş ve kesme taş malzeme birlikte kullanılarak sağlam bir şekilde örülmüş olan yapı kalıntısı beşik tonozla örtülmüştür. Görülebildiği kadarıyla yaklaşık 4 m devam eden yapı kalıntısı, batı yönde örme duvar ile son bulur (Resim 12). Ayrıca yapının güneydoğusunda mahiyeti anlaşılamayan, bütünlük arz etmeyen ikinci bir tonozlu yapı daha tespit edilmiştir (Resim 13). Bu yapının derinliği 5.25 m, ağız çapı

⁵ Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu ve Trabzon Müzesinden edinilen bilgiler doğrultusunda bu sonuçlara ulaşılmıştır.

⁶ Elmas Kaya, "Trabzon İl Merkezindeki Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkan Buluntular", *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri: 27-29 Nisan 1998*, (ss.321-335), Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya 1998.

⁷ Bu mimari parçalar seminer çalışması olarak yapılmıştır.

⁸ Sayın Elmas Kaya'ya verdiği bilgilerden dolayı teşekkür ederim.

2.05 m ve ağız yüksekliği ise 2 m'dir. Ayrıca yapı kalıntısının içinden geçen ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen günümüz pik döküm su borusu doğu-batı yönde uzanmaktadır. Çalışması yapılan yol Ortahisar mahallesini merkeze bağlayan ve tarihi tabakhane köprüsünün doğu devamı niteliğindeki ve kent merkezindeki en işlek yolu birleştirir. Bu nedenle de kamu yararı düşünülerek bölge kurulunca kayıt altına alınıp belgelendikten sonra kapatılmıştır⁹.

⁹ Sayın Trabzon Müze Müdüresi Nilgün Yılmaz'ın verdiği bilgilerden dolayı çok teşekkür ederim.

İKİNCİ BÖLÜM

TABAKHANE KAZISINDA ORTAYA ÇIKARILAN BRONZ HEYKEL

Bu çalışmamızda; Trabzon Müzesi arkeolojik Eserler seksiyonunda teşhir edilen Tabakhane buluntusu bronz heykelinin üslup ve tipoloji açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2.1. HEYKELİN BULUNTU YERİ VE DURUMU

1997 yılında; Trabzon Cumhuriyet Mahallesi, Tabakhane yokuşunda özel mülkiyete ait bir arsada Trabzon Müzesi denetiminde yapılan temel açma çalışması sırasında buluntuların ortaya çıkması üzerine Kültür Bakanlığında alınan izinle kurtarma kazısı yapılmıştır. Kazı esnasında bacakların ve ayakların bir kısmı dahil gövde, baş, iki kol, iki ayak parçası olmak üzere toplam 6 parça halinde mermer kaideli bronz çıplak bir erkek heykeli bulunmuştur¹⁰ (Resim 14-16). Normal insan boyutlarında olan heykelde yapılan incelemeler sonucunda parçaların yüzeyinin korozyonlu ve toprak kaplı olduğu görülmüştür. Heykelin kafası, kollar ve her iki ayağın parmak uçları kırılarak gövdeden ayrılmış ve sağ ayağın uç kısmı ise mermer kaide üzerinde kalmıştır (Resim 17-20). Bazı bölümlerde korozyon nedeniyle bronzun incelmış ve metalik özelliğini yitirmiş olduğu görülmüştür. Sırtın ve boynun bir kısmı eksiktir. Ayrıca sağ kasığında çatlak olan eser, sütunların altında kaldığı için göğüs ve sırt kısmında eziklikler oluşmuştur (Resim 21, 22).

Tabakhane buluntusu bronz heykel müzeye getirildikten sonra İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı Merkez Müdürlüğü uzmanı Mihrican Kılıç tarafından temizlik, tedavi ve konservasyon çalışmaları yapılmıştır. Topraktan tamamıyla korozyonlu olarak çıkan heykele öncelikle mekanik temizleme işlemi uygulanmıştır. Neşterle ve dişçi aletleriyle heykelin korozyonu temizlenerek patinası ortaya çıkarılmıştır (Resim 23-25). Mekanik temizlik yapıp patinası ortaya çıkarıldıktan sonra kimyasal uygulamaya geçilmiştir. Bu uygulamada korozyonu stabilize etmek için uygulanacak yöntemlerden biri olan gümüş oksit yöntemi¹¹ uygulanmıştır. Mekanik yöntemle kazınıp temizlenen korozyonlu noktalara bir çubuk

¹⁰ Kaya, s. 322.

¹¹ Tarık Güçlütürk, *Bronz Eserlerin Konservasyon ve Restorasyon Sorunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999, s. 58.

yardımıyla gümüş oksit aktarılmıştır. Metalin içine işleyen korozyonun yüzeye çıkmasını sağlamak için; eser özel kâğıtlarla sarılıp, hava almayan naylon torba içinde belirli bir süre bekletilmiştir (Resim 26). Eser naylon torba içinden çıkarıldıktan sonra koruyucu sıvı ile kaplanmıştır (Resim 27, 28). Heykelin müzede sergileneceği mekân, hazır hale getirilinceye kadar; görevliler tarafından bu haliyle müzede koruma altına alınmıştır. Sergileneceği alan hazır hale getirildikten sonra yine Mihrican Kılıç tarafından eser incelenmiş ve bazı yerlerinde oksidasyonun başlamış olduğu görülmüştür. Tedavi işlemleri yeniden yapılarak; ayak parçaları heykele monte edilip; heykel kaide üzerine sabitlenmiştir. Son olarak gerekli restorasyon işlemleri yapıp kırık parçalar (kollar ve baş kısmı) gövdeye monte edilerek hem restorasyon hem de sergileme işlemi tamamlanmıştır.

Bu çıplak genç erkek heykelinin kimliğinin belirlenmesinde karşılaşılan en büyük sorunlardan biri heykelin somut bir atribüsünün olmamasıdır. Ancak heykelin gerek gövde gerekse başının işlenişindeki detaylardan yola çıkarak; tipolojik ve stilistik değerlendirmesini benzer heykeltıraşlık eserleri yardımıyla yapmak mümkündür. Anılan tespitlerin yapılmasına geçmeden önce heykelin genel tanımının yapılmasının daha uygun olacağı kanısındayım.

2.2. HEYKELİN GENEL TANIMI

Bulunduğu Müze	: Trabzon Müzesi Arkeolojik Eserler Seksiyonu
Müze Env. No	: 773
Buluntu Yeri	: Trabzon Cumhuriyet Mahallesi Tabakhane Mevkii
Maddesi	: Bronz
Ölçüler	: Yükseklik: 136 cm, Baş: 28 cm, Göğüs Gen: 35 cm

Bir kaide üzerinde ayakta duran içi boş teknikte yapılmış olan çıplak bronz erkek heykelinin (Resim 29-31); boyun ve sırt kısmında kırık ve eksiklikler bulunmaktadır (Resim 32). Baş hafif sağa doğru yatık verilirken yüzü büyük oranda sola dönüktür. Sağ kol dirsekten kırılarak yukarıya kaldırılmış; sol kol ise yana açılarak ileri doğru uzatılmıştır. Vücut ağırlığını taşıyan sol bacak tamamıyla kaide üzerine basarken; daha geride olan sağ bacağın sadece parmak uçları kaide üzerine basmaktadır (Resim 33). Vücuduna göre daha ayrıntılı işlenen başın şekli yuvarlak ve geniştir. Elmacık kemikleri belirgin, dolgun ve yuvarlak yapılı yüzde; hüznün ve keder görülmektedir. Kaşlar adeta ince birer yay gibi, geniş ve şakaklara doğru orantılı şekilde ilerlemektedir. Dar ve uzun bir biçimde verilen gözlerde, göz bebekleri ve gözyaşı pınarları belirgindir. Yarı açık şeklindeki göz kapakları keskin kenarlar oluşturacak şekilde verilmiştir. Sağ göz bebeğinin sağa doğru kaymasından dolayı vücudun duruş yönüne doğru baktığını söyleyebiliriz. Kaş çizgileriyle birleşen burun; alından başlayarak uç kısmına doğru sivrileşmektedir. Burun deliği yuvarlaktır. Burun kanalının iki yan yüzeyi üçgen alan oluşturmuş ve yüze bağlantısı yuvarlatılmıştır. Hafif açık ağzın genişliği, burun kanatlarının genişliğindedir. Etli alt dudağı yuvarlak, üst dudağı ise hafif kavisli ve öne doğru çıkıktır. Çene ile alt dudak arasında çukurluk oluşmuştur. Dar alında kaşları ortalayacak şekilde; iki küçük boynuz çıkmıştır.

Arkadan başlayarak, alnın ortasından ikiye ayrılan dalgalı şeklindeki saç; boynuzlardan başlayarak şakaklar ve kulaklar üzerinden dalgalı şekilde yanlara taranarak iri sarmallar oluşturarak geriye doğru toplanmış ve ensede topuz yapılmıştır. Saçta boynuzlar üzerinde belirgin olan ve başı tamamıyla saran ve arkadaki topuzu bağlayan bandana bulunmaktadır. Ayrıca bandana üzerinde belli aralıklarla yerleştirilmiş tomurcuk şeklinde altı adet topuzla çevrelenmiş bir çelenk bulunmaktadır.

Bu topuzlardan ikisi tam boynuzlar hizasındadır. Saçın altında kalan kulaklarda sadece kulak memeleri görülebilmektedir (Resim 34, 35).

Uzun kalın boynun ön ve arka kısmında kırık ve eksiklikler bulunmaktadır. Boyun başın hareketiyle sağ yana ve hafif öne eğiktir.

Yana doğru açarak dirsekten kırıp ileri doğru uzattığı yumruk halindeki sol elinde üç parmağı arasında bir metal halka bulunmaktadır (Resim 36). Sağ kol ise omuz hizasında dirsekten kırılarak baş hizasında yukarıya doğru kaldırılmıştır. Üç parmak avuç içine doğru kapalıyken; işaret ve başparmak sanki elinde bir şey tutarcasına açık verilmiştir (Resim 37).

Heykel hafif ileri doğru atılan sol bacağı üzerinde durmaktadır (Resim 38). Geride kalan sağ bacağın topuğu içe döndürülmüş olup, sadece parmak uçları yere değmektedir (Resim 39). Sağ bacağın iç tarafı kısa açılı olmasına rağmen yine de görülmektedir. İki bacak arasındaki aralık fazladır. Gövdeyi taşıyan destek bacağı yukarı doğru kavis yaparak uzanmaktadır. Bu bacağına çok yakın duran hareketli bacağı arkaya doğru oynamaktadır. İçe dönük diz kapağı üst kalçanın cepheden görülmesine neden olmuştur. Bacakların yapısı ve duruş şekli kalçalarda fark edilmektedir; sol kalça yukarı doğru, sağ kalça ise aşağı doğru durmaktadır. Aynı zamanda kalçanın sol tarafı dışa doğru çıkıktır. Buna karşın gövde ise uyumlu bir şekilde ters tarafa doğru hareket etmektedir. Hareket sağ tarafa doğru kavisli bir şekilde yukarı doğru devam etmektedir.

Gövde kısmı aldığı darbeden dolayı ezildiğinden kasların belirgin olup olmadığını anlayamadığımız heykelin, göğüs kafesleri ve kasık çizgileri belirgindir.

2.3. TİPOLOJİK VE STİLİSTİK KARŞILAŞTIRMASI

2.3.1. Heykelin Kimliği ve Tipi

Kentin kuruluş tarihi konusunda birbirini tutmayan görüşler olmasına rağmen; şehrin MÖ 756 yılında, Miletli göçmenlerce, dağlık bölgede yerleşime elverişli düzlük arazide ¹² kurulduğu görüşü genel olarak kabul görmektedir¹³. Konumuzu oluşturan bronz heykelde, dik sokakların olduğu bir yamaç üzerine kurulan Orta Hisardaki Tabakhane’de bulunmuştur. Pek çok antik kaynaktan Trabzon’un eski tarihiyle ilgili bilgilere sahip olmamıza rağmen, burada şimdiye kadar herhangi bir kazı yapılmamış olması ilginçtir. 1974 yılından itibaren Tabakhane Cumhuriyet Mahallesi’nde tescile geçen bir yapı kalıntısının olduğu bilinmektedir. Fakat yapılan incelemeler sonucunda burada herhangi bir kalıntıya rastlanamamıştır. Yıllarca süren yazışmalar sonucunda bu alanda bina yapılmasına izin verilmiş ve 1997 yılında Trabzon Müzesi tarafından bir kurtarma kazısı yapılmıştır. Yapılan ilk ve tek kazı olma özelliğini de taşıyan kazıda Roma Dönemi’ne ait mimari buluntular ortaya çıkarılmıştır. Kazı bir şekilde yapıp sonlandırılmış ve büyük ihtimalle yapı kalıntıları büyük iş hanının altında kalmıştır. Yaptığım tüm araştırmalara rağmen yapılan kazı çalışmaları yayımlanmadığı için bu konuda daha sağlıklı verilere ve sonuçlara ulaşamamıştır.

İmparator Hadrian, Anadolu’nun pek çok kentine yardımlarda bulunduğu gibi, Trabzon’a da MS 123\124 ve MS 129 yıllarında iki kez gelmiş ve pek çok yapının onarılmasına destek vermiştir¹⁴. Hadrian’ın Trabzon’daki faaliyetleri hakkındaki bilgilerimizi ise dostu Arrianus’un MS 130\132 yıllarında yaptığı Karadeniz seyahati hakkındaki yapıtı olan *Arriani Periplus Ponti Euxini*’den edinmekteyiz. Kapadokya valisi Arrianus, *Periplus Ponti Euxini* adlı eserinde Trabzon’da Hadrian’ın yardımlarıyla 130’lu yıllarda onarttığı Hermes kutsal alanından ve Hadrian’dan istediği üç heykelden bahseder¹⁵.

¹² Bilge Umar, *Karadeniz Kappadokia’sı (Pontos)*, (2), İnkılâp Yayınları, İstanbul 2000, s. 119-120.

¹³ Mehmet Bilgin, *Sürmene Tarihi*, Sürmene Belediyesi, İstanbul 1990, s. 58; Şehabettin Tekindağ, “Trabzon”, *İA*, İstanbul 1979, cilt. XII/1, s. 456; Mehmet Özsait, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, Kemal Çiçek, Kenan İnal, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam (Haz.), *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri: 6-8 Kasım 1998*, (ss. 35-47), Trabzon Belediyesi Yayınları, Trabzon 2000.

¹⁴ Mary T. Boatwright, *Hadrian and The Cities of The Roman Empire*, OUP, Oxford 2000, s. 139; Onur Gülbay, *Anadolu’da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009, s. 53.

¹⁵ Boatwright, s. 139; Arrianus, *Arrianus’un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)*, (Çev. Murat Arslan), Odin Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 3-7.

“Hâlihazırdaki sunaklar eskiden kaba taştan inşa edildiklerinden harfler okunaklı bir şekilde kazılmamış; üzerlerindeki Helen yazısı ise, Barbarlar tarafından yazıldığını açığa vurur gibi hatalı bir şekilde yazılmıştır. Bu yüzden sunakları beyaz taştan yeniden inşa etmeyi ve üzerlerindeki yazının belirgin harflerle kazınmasını kararlaştırdım. Sizin ayakta duran heykelinize gelince, her ne kadar tasarım bakımından hoşsa da –zira denizi işaret ediyor- işçiliği bakımından ise, ne size benziyor ne de diğer bir açıdan güzel. Bu yüzden aynı bu pozda sizin adınızı taşımaya layık bir heykelinizi gönderin, çünkü sizin ebediyen anımsanmanız için burası son derece uygun bir yer. Tapınak dikdörtgen taştan özenli bir şekilde yapılmıştır, fakat Hermes heykeli ne tapınağa ne de onun konumuna layıktır. Eğer siz de uygun bulursanız, bana Hermes’in yaklaşık beş ayak boyunda heykelini –zira bana öyle geliyor ki, bu ebattaki tapınağın boyutuna uyum sağlayacaktır- ve ayrıca Philesios’un dört ayak uzunluğunda bir heykelini yollayın, çünkü ortak bir tapınak ve sunakta atasıyla beraber tapınım görmesinin sebepsiz olmayacağını düşünüyorum¹⁶.”

Arrianus’un anlattıklarından burada bir tapınak ve sunağın olduğunu anlaşılmaktadır. Ancak söz konusu sunak ve kutsal alanların yeri şu ana kadar tam belirlenememiştir. Arrianus’un anlattıklarından hareketle burada Hermes’e ait bir tapınağın olduğu söylenebilir¹⁷. Çünkü Doğu Karadeniz’in önemli bir sahil kenti

Trabzon, tarihin en erken dönemlerinden itibaren var olmuş ve en parlak zamanlarını ticaretin en yoğun olduğu dönemlerde yaşamıştır. Trabzon Limanı’nın İran, Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye bölgelerinin batıya açılan en önemli kapısı olması nedeniyle, özellikle Ortaçağ’da birçok Müslüman coğrafyacının bu kenti “Dünya Ticaret Merkezi” olarak adlandırmasına yol açmıştır¹⁸. Ancak limanın ne zaman yapıldığıyla ilgili net bilgiler yoktur.

Ksenophon liman hakkında şunları söylemektedir; “Ben birçok gemilerin önümüzden geçtiğini görüyorum. Eğer Trapezuslular’dan ödünç olarak harp gemileri alır, onlarla geçen yelkenlileri tutar ve dümenlerini çıkararak, ta bize lazım olan sayıda

¹⁶ Arrianus, s. 4-5.

¹⁷ Arrianus, s. 53.

¹⁸ Oktay Belli, *Anadolu’da Kalay ve Bronzun Tarihi*, Suna İnan Kırış Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 1.

gemi biriktirinceye kadar, bir yere gitmelerine mani olursak, bize lazım olan nakil taşıtların yoksulluğunu çekmeyiz”¹⁹.

Ksenophon'un yukarıdaki bu anlatımları MÖ 401'de Trabzon'da denizcilik faaliyetlerinin oldukça yoğun olduğunu, askeri açıdan kentin harp gemilerine sahip olduğunu ve ticari açıdan da kentin, Batı Dünyası'nı Doğu Dünyası'na bağlayan bir limana sahip olduğunu bütün boyutlarıyla ortaya koymaktadır²⁰. Böylesine büyük ticari öneme sahip bir kentte de ticaret tanrısı Hermes'in bir tapınağının bulunması kadar doğal bir şey olamaz. Zaten tapınağın bulunduğunu düşündüğümüz alanda o dönemde denizden görünür olmalıydı. Çünkü bu alan her ne kadar önünde yüksek binalar yapılmış olsa da oldukça yüksekte kalan bir yerdedir.

Arrianus, Hadrian'a gönderdiği mektuplarda Trabzon'da gördüğü üç heykelden bahsediyor. Bunlardan ilki Arrianus'un pek beğenmediği İmparator Hadrian'ın kendine ait heykeliydi²¹. Daha öncede değindiğimiz gibi; Hadrian MS 123/124 yılında ve MS 129 yılında kente ziyaretlerde bulunmuş, şehre yeni bir liman yaptırıp pek çok yapıyı da onartmıştır²². Bu heykel de söz konusu ziyaretten önce veya hemen sonra; şehir halkı tarafından bir bakıma ona şükran borçlarını ödemek için yaptırılmış olabilir. Büyük olasılıkla heykel bölge sanatçıları tarafından yapıldığından Arrianus pek güzel olmadığını söylüyor. Diğer bir heykel ise Hermes'e aitti ve zaten tapınakta bulunuyordu. Arrianus, Hadrian'a gönderdiği mektuplarda beş ayak²³ (yaklaşık 1,52 m) ölçülerinde yeni bir Hermes heykeli istemesi tapınağın çokta küçük boyutlu olmadığını desteklemektedir. Arrianus, Philesios heykelini Hermes heykelinden daha küçük boyutlu olarak 4 ayak ölçüsünde (yaklaşık 1,21 m) istiyor ve halkın yerel kahramanlarının heykelini de görmekten mutlu olacağını düşünüyor. Neden Philesios diye düşünecek olursak; Philesios Apollon'un sıfatlarından birisidir. Miletliler koloniler kurmak için anayurtlarından Karadeniz kıyılarına geldiklerinde, beraberlerinde çok tanrılı Olympos tanrı sistemini de taşımışlardı²⁴. Milet'in koruyucu tanrısı olan Apollon inancı Miletliler'in Trabzon'a gelişleriyle buraya da gelmiştir ve halk için önemli bir

¹⁹ Ksenophon, *Anabasis On Binlerin Dönüşü*, (Çev. Tanju Gökçöl), (4. Baskı), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2010, s. 10.

²⁰ Süleyman Çiğdem, "Eskiçağ'da Trabzon Limanı: Askeri ve Ekonomik Yönden Gelişimi ve Doğu-Batı İlişkilerindeki Rolü", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 2007, s. 140.

²¹ Arrianus, s. 53.

²² Gülbay, s. 54; Özhan Öztürk, s. 552.

²³ Bir ayak ölçücü 30.48 olarak alınmıştır.

²⁴ Bülent Öztürk, "Karadeniz'de Dinsel Yaşam Kültürleri", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, S.18, (Kasım 2010), ss.36-49.

noktaya ulaşmıştır. Bundan dolayı da Arrianus'un; Philesios'un da heykelini istediğini düşünebiliriz.

Tüm bu verilerden yola çıkarak Tabakhane buluntusu bronz heykelin; bu üç heykelden biri (Hadrian, Hermes ve Philesios) olabileceğini düşünebiliriz. Ancak Tabakhane buluntusu bronz heykelin Arrian'ın orda gördüğü heykellerden biri mi, yoksa Hadrian'dan istediği heykellerden biri mi olduğuna dair elimizde net bilgiler bulunmamaktadır. Eğer Tabakhane buluntusu bronz heykeli Arrian'ın orda gördüğü heykellerden biri olarak kabul edersek; Arrian, Hadrian'ın heykelinin ayakta olduğunu, denizi işaret ettiğini, tasarım bakımından güzel fakat işçilik bakımından ne ona benzediğini ne de güzel olduğunu dile getiriyor²⁵. Bu özellikleri Tabakhane buluntusu bronz heykelle karşılaştırdığımız zaman; iki heykelin de ayakta olduğu benzer durumdur. Arrian, Hadrian heykelinin denizi işaret ettiğini söylüyor. Tabakhane buluntusu bronz heykelin sağ kolu havada ve ilk bakışta işaret parmağıyla bir yeri işaret ediyor gibidir. Fakat ayrıntılı bakıldığında başparmak bir yerleri işaret ediyor olabilir; ancak diğer parmaklar bu şekilde olabilir mi? Diğer parmakların işaretten dolayı daha kapalı olması gerekirken, burada daha açık sanki elinde bir şey tutuyormuş gibi verilmiştir. Arrian bunların dışında gördüğü heykelin malzemesi dâhil başka hiçbir özelliğinden bahsetmemektedir. Kaldı ki Hadrian gibi büyük bir imparatorun böyle bir heykeli olabilir mi? Çünkü Tabakhane buluntusu bronz heykel bir imparator heykeline göre oldukça küçük boyutludur. Eğer bu heykeli Hadrian'ın sonradan gönderdiği heykellerden kabul edersek; yine de heykelin Hadrian gibi büyük bir imparatora ait olabilme ihtimali düşüktür. Ayrıca İmparatora ait özellikleri bu heykelde görememekteyiz.

Hermes heykeline gelince; Arrian dikdörtgen taştan yapılmış Hermes tapınağından ve tapınaktaki Hermes heykelinden bahsediyor. Fakat heykelin ne tapınağa ne de onun konumuna layık olmadığını dile getiriyor ve Hadrian'dan 5 ayak ölçüsünde (1.52 m) bir Hermes heykeli istiyor. Eğer Tabakhane buluntusu bronz heykel, Arrian'ın orda görmüş olduğu heykel ise Hermes olmalıydı. Ancak yapılan tüm araştırmalar heykelin Hermes olamayacağı düşündürmüştür. Çünkü Tabakhane buluntusu bronz heykelde Hermes'e ait olabilecek hiçbir özellik (Kanatlı ayakkabı, kanatlı şapka, kerykeion) bulunmamaktadır. Arrian'ın istediği boyutlardan daha küçük olması da

²⁵ Arrianus, s. 53.

Hadrian'dan istediği heykel olma olasılığını azaltmaktadır. Son olarak tek bir seçeneğimiz kalıyor; Philesios. Elimizdeki tek kanıt; Arrian'ın Philesios heykelini 4 ayak ölçüsünde (1.21 m) istemesi ve Tabakhane buluntusu bronz heykelin de 1.36 m yüksekliğinde, istenilen heykelin boyutlarına yakın olmasıdır. Bu bilgi kesin olarak Philesios'a yönelmemize kanıt oluşturmasa da yazılı tek kaynak olması açısından önemlidir.

Philesios; Apollon'un Didyma ve Miletos da onurlandırılan sıfatlarından biridir²⁶ ve "Didyma Tipi" olarak da adlandırılmaktadır²⁷. Philesios sadece antik kaynaklar aracılığıyla tanıdığımız ve Sikyonlu heykeltıraş Kanachos'un Didyma Apollon Tapınağı için yaptığı; MÖ 500 civarına tarihlenen bronz kült heykeli Apollon ile özdeşleştirilir; ancak yazılı bir belge bulunmamaktadır²⁸. Antik kaynakların verdiği bilgilere göre, heykel bronzdan yapılmıştı ve bir kaide üzerinde ayakta durmaktaydı²⁹. Heykelin hellenistik dönemden itibaren sıklıkla kopyalanmış olması, onun tanınan ve sevilen bir heykel tipi olduğuna işaret eder. Kopyalarının yardımıyla heykelin genel tanımı yapılabilir; sağ bacak taşıyıcı, sol bacak serbesttir. Sol bacak hafif öne adım atmıştır. Sağ kol dirsekten kıvrıktır ve öne uzattığı elinde bir geyik taşır. Sol kol yanda serbest aşağı sarkar ve elinde yay tutar³⁰ (Resim 40).

Antik kaynaklar aracılığı ile öğrendiğimiz Apollon Philesios'un kelime anlamına bakacak olursak; "Phile", Latince'de "Phila" ve Grekçe'de "Philos" şeklinde son ek olarak sevgili, sevgi, dost, arkadaşlık anlamlarına gelmektedir³¹. Ancak burada son ek olarak değil, başta kullanılmıştır. Ayrıca Apollon Philesios "arkadaşça, dostça, barışçıl, sevecen, sevgi gösteren" anlamlarına gelmektedir³².

Peki, Apollon Philesios heykelinin görünümüne nasıl karar verilmişti. Miranda Marvin'e göre Arrian'ın istediği Philesios heykeli yerel bir tanrı ya da kahraman

²⁶ Joseph Fontenrose, *Didyma, Apollo's Oracle, Cult and Companions*, University of California Press, England 1988, s. 119.

²⁷ Bilici, s. 12.

²⁸ Reinhard Kekula von Stradonitz, "Über den Apollon des Kanachos", (Erster Halbband, Januar Bis Juni), *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaft 12*, (ss. 786-802), Verlag Der Königlischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1904.

²⁹ Pausanias, *Description of Greece I*, (Çev. W. H. S. Jones), Loeb Classical Library, London 1958, s. 16.

³⁰ Turgut H. Zeyrek, "Mustafa Kemal Paşa'dan (Miletopolis?) Bronz Bir Heykel: Apollon", (Haz. Şevket Dönmez), *Anadolu Araştırmaları 17/1*, (ss. 92-115), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Hititoloji, Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi ve Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalları Yayınları, İstanbul 2004.

³¹ Wictionary, Erişim Tarihi: 20.12.2013, <http://en.wiktionary.org/wiki/-phile>.

³² Apollon Epithets, Erişim Tarihi: 22.12.2013, www.HellenicGods.org; Apollon Epithets, Erişim Tarihi: 22.12.2013, www.TitlesofApollon.AncientGreekReligion.org.

değildi; Didymalı Apollon Philesios olabilir³³. Eğer o tamamıyla yeni bir şey olsaydı; Arrian'ın Philesios'un heykelini isterken, onun görünümü hakkında da bilgi vermesi gerekirdi. Oysa Arrian sadece yerel kahraman Philesios'un heykelini istiyor. Bu da bizi Philesios'un bilinen ve tanınan bir kimliğe sahip olduğu kanısına ulaştırıyor. Farnel, Philesios olarak adlandırılan küçük bir tanrıya, bir Milet kolonisi olan Sinop'tan gelip Trabzon'a yerleşenlerce, Hermes'in atası gibi Hermes'in yanında tapınıldığını söylüyor³⁴. Buna ilaveten bu Philesios'un; Didyma'nın Apollon Philesios sıfatından miras kalmış olabileceğini önerir³⁵. Yani Philesios'un; Apollon Philesios dışında dayandırılabilir bir kanıtı şimdilik bulunmamaktadır.

Öncelikle Tabakhane buluntusu bronz heykeli, Apollon Philesios'un bildiğimiz tek örneği olan; Kanachos'un yaptığı MÖ 500 lere tarihlenen Apollon Philesios³⁶ ile karşılaştırarak işe başlamak daha doğru olacaktır. Apollon Philesios'ta sağ bacak taşıyıcı, sol bacak serbest iken; Tabakhane buluntusu bronz heykelde sol bacak taşıyıcı sağ bacak serbesttir. Apollon Philesios tipinin repliklerinde kol ve bacakların hareket yönleri değişebilmektedir. Fakat Tabakhane buluntusu bronz heykel, iki elinde de bir şey tutuyor olmalıydı. Büyük olasılıkla sağ elinde bir baston ya da mızrak (?); sol elinde ise üç parmağı arasında tuttuğu halkadan yola çıkarak aşağı doğru asılan bir şey tutuyor olmalıydı. Apollon Philesios'un saç şekli de farklıdır; arkada toplanan saç ortadan ayrılarak omuzlar üzerine bırakılmıştır. Tabakhane buluntusu bronz heykelde saçlar arkada topuz yapılmıştır.

Tabakhane buluntusu bronz heykel, Antik Çağ'ın bronz heykelleriyle ün kazanmış en etkin heykeltisi olan Polykleitos'un³⁷ eserlerini anımsatmaktadır. Polykleitos genelde bronzdan, gerçek insan boyutlarındaki ayakta duran çıplak erkek heykelleriyle ünlüdür³⁸. Tabakhane buluntusu bronz heykel; bacağına pozisyonu ve ayağın tüm tabanıyla yere basması bakımından Myron'un MÖ 450 lere tarihlenen

³³ Miranda Marvin, *The Language of The Muses, The Dialogue Between Roman and Greek Sculpture*, J. Paul Getty Museum Publications, California 2008, s. 236.

³⁴ Lewis Richard Farnell, *The Cults of the Greek States*, CUP, Cambridge 2010, s. 172.

³⁵ Farnell, s. 174.

³⁶ Volker Michael Strocka, "Der Apollon des Kanachos in Didyma und der Beginn des Strengen Stils", *Jahrbuch des Deutschen Archaologischen Instituts*, (ss. 81-125), Sonderdrucke aus der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Germany 2002.

³⁷ Peter C. Bol, "Diskophoros", (Haz. Polykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss.111-118), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990.

³⁸ Ernst Berger, "Zum Kanon des Polyklet", (Haz. Polykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss. 156-185), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990.

Diskophoros Heykeli³⁹ ile ve ayak fragmanı, pozisyonu ve damarlarının belirtilmesi açısından Polykleitos'un MÖ 440 yılına tarihlenen Doryphoros Heykeliyle⁴⁰; ile yakın benzerlik gösterir. Tabakhane buluntusu bronz heykeli, Polykleitos'un Doryphoros Heykelinden daha sonra ortaya çıkan, Dresden Müzesi'ndeki MÖ 440 yıllarına tarihlenen Westmacott Atleti⁴¹ (Resim 41) ile karşılaştırdığımızda; oldukça benzer olduğu görülmektedir. Westmacott Atletinde de aynı Tabakhane buluntusu bronz heykelde olduğu gibi; hafif ileri atılan sol bacak sağlam şekilde zemine basarken, geride kalan sağ bacağın parmak uçları yere basmaktadır. İkisinde de hareketli bacakların arkada duruşu, topuk kısımlarının hafif içe dönük oluşu ve destek bacağın topuğunun başlangıcına yakın oluşu oldukça benzerdir. Tabakhane buluntusu bronz heykelde sabit bacak Westmacott Atletine göre biraz çapraz durmaktadır. İkisinde de, özellikle diz bölgesinde hareketli bacağı sabit bacağına daha yakın durmaktadır. Bu nedenle de dar duruş şekli ortaya çıkmaktadır. Bu da Westmacott Atletine ait önemli bir özelliktir. Sağ bacağın parmaklar üstünde durmasından dolayı vücut ağırlığı sol bacaktır. Gövde bacakların hareketine uygundur ve sol kalça yukarıda sağ kalça aşağıdadır. Bacakların ve kalçanın bu hareketi vücutta hafif "s" oluşturmuştur. Ancak Tabakhane buluntusu bronz heykelde sola doğru kayılma Westmacott atletine göre azdır.

Atina Milli Müzesi'nde korunan ve Praksiteles'in özelliklerini devam ettiren, MÖ 330 yıllarına tarihlenen eseri Marathon Gencinde⁴² (Resim 42) vücut ağırlığını taşıyan sol bacak dik durmakta, diz kısmı hafif kırılarak öne taşırılan sağ bacak ise geride olup parmak uçlarıyla yere basmaktadır. Hareketli bacağın topuk kısmı hafif içe doğru bükülmüştür. Hareketten dolayı sol omuz aşağıda ve sol kasık çizgisi yukarıda verilmiştir. Marathon gencinin tüm bu özellikleri Tabakhane buluntusu bronz heykelle oldukça benzerdir.

Liysippos'un Getty Müzesi'ndeki, MÖ 300 lere tarihlenen Victorious Gencinde⁴³ (Resim 43) sağ bacak önde, sol bacak geridedir. Bilekten aşağısı kırık

³⁹ Yusuf Boysal, *Grekl Klasik Devir Heykeltraşlığı*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1967, s. 31, Res. 31.

⁴⁰ Hans Von Steuben, "Der Doryphoros", (Haz. Poykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss.185-199), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990.

⁴¹ Boysal, s. 46, Res. 54.

⁴² Reinhard Lullies, *Griechische Plastik*, Hirmer Verlag München, Japan 1956, s. 25, Res. 222; Boysal, s. 88, Res. 107; G.M. A. Richter, *The Sculpture and Sculptors of the Greeks*, Yale University Press, London 1970, s. 206, Res. 49; Andrew Stewart, *Greek Sculpture II*, Yale University Press, London 1990, Res. 497.

⁴³ Paolo Moreno, *Sculptura Ellenistica*, Libreria Dello Stato, Roma 1994, s. 1, Res. 1; Jesse Russel, Ronald Cohn, *Vivtorious Youth*, Print-On-Demand, California 2012, s. 13.

olduğu için ayakların şeklini tam olarak anlayamamak da, özellikle ağırlığın tamamıyla sabit bacağa verilmesi, hareketli bacağın serbest kalması, bacakların duruşu, diz kapaklarının aldığı şekil ve kalçada oluşan sola doğru kayılma Tabakhane buluntusu bronz heykelle Victorious Gencinin benzer yönleridir. Antik Boubon kentinden bulunmuş olup, şuanda New York'ta The Wendell Cherry Dorothy özel koleksiyonunda bulunan MS 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen Septimius Severius Heykelinin torsosunda⁴⁴ (Resim 44) vücut ağırlığını taşıyan sağ bacağın kaideye sağlam basışı, sol bacağın parmaklar üzerinde duruşu; Tabakhane buluntusu bronz heykelle benzer özelliktedir. Ancak Tabakhane buluntusu bronz heykelde hem bacaklar şekil olarak farklıdır hem de ağırlık tamamıyla taşıyıcı bacağa verilmiştir. Oysa Septimius Severius Heykelinde vücut ağırlığı iki bacağa da verilmiştir. Ayrıca Septimius Severius Heykelinin sol dizi Tabakhane buluntusu bronz heykelle göre daha öne doğrudur. Bu hareketten dolayı da iki bacak arasındaki mesafe daha fazladır. İkisinde de kalçadaki kayılma yakın olsa da; Septimius Severius Heykel torsosunda hareketin iki bacağa dağılmasından dolayı kalçalar daha dengeli verilmiştir.

Yine Boubon Antik kentine ait 2002 yılında British Museum'dan Anadolu Medeniyetler Müzesine getirilmiş olan MS 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Dionysos Heykelinde⁴⁵ (Resim 45) vücut ağırlığını taşıyan sağ bacakta ayağın kaideye sağlam basışı, sol bacağın geride parmaklar üzerinde duruşu ve dizlerindeki çıkıntılar Tabakhane buluntusu bronz heykelle oldukça benzerdir. Özellikle vücut ağırlığını taşıyan bacakların duruş şekli ve kalçadaki kayılma neredeyse aynıdır.

Tabakhane buluntusu bronz heykelin kendine özgü vücut oluşumunu; göğüs kısmındaki eziklikten dolayı net olarak anlayamıyoruz. Ancak gövdenin çok fazla kaslı olmadığını söyleyebiliriz. Polykleitos'un eserlerinde görülen kas bölümleri ve birbirinden bağımsız kabarıklıklar⁴⁶ burada verilmemiştir. Tabakhane buluntusu bronz heykel ile Westmacott Atletinin ve Dionysos Heykelinin hayâsında benzerlik görülmektedir. Ayrıca Westmacott Atletindeki lir şeklindeki kasık çizgisi; Tabakhane buluntusu bronz heykelde daha üçgen bir form almış olup, bu işleniş şekliyle Marathon Genci, Victorious Genci, Septimius Severius Heykel torsosu ve Dionysos Heykeline

⁴⁴ Jale İnan, *Boubon Sebasteionu ve Heykelleri Üzerine Son Araştırmalar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1994, s. 22, Lev. XXI, Res. 35.

⁴⁵ *Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara 2003, s. 91, Res. 56.

⁴⁶ I. I. Pollitt, "The Canon of Polykleitos and Other Canons", (Haz: Warren G. Moon), *Polykleitos, The Doryphoros, and Tradition*, (ss.19-25), The University of Wisconsin Press, London 1995.

daha yakındır. Pubes bölgesi ise Westmacott Atleti, Marathon Genci ve Dionysos Heykelindeki gibi açıktır.

Tabakhane buluntusu bronz heykelde, gövdenin üst kısmının ağırlığı Westmacott Atletindeki kadar öne doğru verilmemiştir. Gövde özellikle Marathon Genci ve Victorious Genci gibi, çok fazla arkaya meyilli de değildir. Daha çok gövde yapısı; Septimius Severius Heykel torsosu ve Dionysos Heykellerine benzerdir. Fakat Westmacott Atletinin ince uzun gövde yapısındaki ayrıntılı işleniş, Tabakhane buluntusu bronz heykelde görülmemektedir.

Tabakhane buluntusu bronz heykelin; vücut oranı, göğüs kaslarının plastik şekillendirilmesi, alba lineanın (orta çizginin) gırtlak çukurundan başlayarak hançer kemiğinin ucundan ufak eşkenarimsi bir alan ile kesintiye uğradıktan sonra göbek üzerine doğru uzanması; belden gövdenin sağ tarafa hafif eğilmesi ile vücudun yatay eksenlerinin etkilenmesi ve sol yanda kasların sıkışmasına karşılık sağ yanda kasların açılması, bel çukurunun içe girik durumu genel olarak karşılaştırdığımız örneklerle yakınlık gösterir.

Tabakhane buluntusu bronz heykelde göğüs uçları belirgin ve birbirine yakındır. Marathon Genci ve Victorious Gencinde göğüs uçları bakırken, Tabakhane buluntusu bronz heykelde bakır olup olmadığı net değildir. Göğüs kaslarının çizgisi yumuşak bir şekilde yukarı doğru kıvrılmaktadır. Bundan dolayı da aynı Marathon Gencinde ve Septimius Severius Heykel torsosunda olduğu gibi sanki koltuk altından sırt kanatları görünüyor gibidir. Sağ kol yana doğru açılmış, dirsekten kırılarak baş hizasında yukarı doğru kaldırılmıştır. Bu hareketten dolayı aynısını Marathon Gencinde, Victorious Gencinde ve Septimius Severius Heykel torsosunda da gördüğümüz; omuz üzerinde şişkinlik ve koltuk altında gerilme oluşmuştur. Tabakhane buluntusu bronz heykelin üst gövdesinin kısalığı Victorious Gencine yakındır. Yine omuzlardan kollara geçiş Westmacott Atletinde ve Marathon Gencindeki gibi keskin değil, Victorious Genci ve Septimius Severius Heykel torsosundaki gibi daha yuvarlaktır.

MÖ 4. yüzyılın içinde en yaygın tarzlardan biride havaya kaldırdığı koluyla tuttuğu mızrağa yaslanan figürlerdir⁴⁷. Tabakhane buluntusu bronz heykelin de, sağ elinde hem şeklinden hem de parmaklar arasında boşluk olmasından dolayı bir şey tuttuğunu söyleyebiliriz. Karşılaştırdığımız örnekler içerisinde; Septimius Severius

⁴⁷ R.R.R., Smith, *Hellenistik Heykel*, (Çev. Aysin Yoltar Yıldırım), Homer Kitabevi, İstanbul 2013, s. 21.

Heykel torsosunun, sağ kolunun yukarıya kaldırılışı, yana açılışı, dirsekten kırılışı ve parmakların hareketi (Resim 46) Tabakhane buluntusu bronz heykelle oldukça benzerdir. Septimius Severius Heykel torsosunun da elinde mızrak tuttuğu bilinmektedir⁴⁸. Buradan da yola çıkarak Tabakhane buluntusu bronz heykelin de sağ elinde baston ya da mızrak benzeri bir şey tutuyor olabileceğini söyleyebiliriz. Ayrıca; MÖ 2. yüzyıla tarihlenen, Terme Yöneticisi ya da Diademsiz Hükümdar olarak isimlendirilen heykelin⁴⁹ (Resim 47) mızrak tutan sol elindeki, Athena Giustiniani heykelinin⁵⁰ (Resim 48) mızrak tutan sağ elindeki ve İmparator Traian'ın⁵¹ (Resim 49) mızrak tutan sağ elindeki parmakların aldığı şekil Tabakhane buluntusu bronz heykele oldukça benzemektedir. Eğer sağ elinde mızrak tutmuyor olsaydı; İmparator Augustus'un Prima Porta heykelinde⁵² (Resim 50) olduğu gibi kolun daha ileriye doğru uzatılması ve parmakların aynı şekilde olması gerekirdi. Oysa Tabakhane buluntusu bronz heykelde kol yukarıya doğru kaldırılmıştır ve parmaklar bir nesneyi kaplar şeklindedir.

Tabakhane buluntusu bronz heykelde sol kol yana doğru açılmış ve dirsekten kırılarak ileri doğru uzatılmıştır. Yumruk yapılan elinde, üç parmağı arasında fazla kalın olmayan metal bir halka tutmaktadır. Sol elde, başparmak işaret parmağını sıkıca kavramış şeklindedir. İşaret ve orta parmağın üzerinde, bronzda bozukluk bulunmaktadır. Sanki o kısımda bir şey varmış gibi alan pütürlüdür. Halkayı tutan üç parmak avuç içine doğru sıkıca kapalıdır. Elde bir açıklık bulunmaması ve halkanın tam yuvarlak olmayıp aşağı doğru hafif oval olmasından dolayı aşağıya doğru asılan bir şey tutuyor olmalıydı. Halkada, aşağıya sarkan kısımda herhangi bir iz ya da başka bir metal kalıntısı bulunmamaktadır. Bu da içinden direk geçen başka bir halka ya da kulp tarzı bir şey olabileceğini düşündürür. Bu halka içinde belki bir ışık tarzı bir şey tutuyor olabilirdi.

Apollon Klarios'a adanan adaklardan süs eşyaları arasında bronz halkalarda (Resim 51) vardır ve bu halkalar olasılıkla kolye askısı, farklı türlerde asılan eşyalar ya

⁴⁸ İnan, *Boubon Sebasteionu ve Heykelleri Üzerine Son Araştırmalar*, s. 17.

⁴⁹ Lullies, s. 29, Res. 264; Bernard Andrese, *Sculptur des Hellenismus*, Hirmer Verlag München, Germany 2001, s. 32, Res. 76-77; John Boardman, *Yunan Sanatı*, (Çev. Yasemin İlseven), Homer Kitabevi, İstanbul 2005, s. 336, Res. 235; Smith, s. 21, Res. 3.

⁵⁰ Boardman, *Yunan Heykeli, Klasik Dönem*, s. 221, Res. 203.

⁵¹ Hudson Hills, *Roman Art From The Louvre*, The American Federation of Arts, New York 2007, s. 95, Res. 34.

⁵² Götz Lahusen, "Polyklet und Augustus", (Haz. Poykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss. 393-397), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990; Ada Gabucci, *Ancient Rome: Art, Architecture and History*, Getty Publications, Roma 2002, s. 16; Ramazan Özgan, *Roma Portre Sanatı I*, Ege Yayınları, İstanbul 2013, s. 158, Res.104a.

da fibulaların süslemesi gibi parçalar olabilir⁵³. Tabakhane buluntusu bronz heykelin sol elindeki halka da aynı Apollon Klarios'a adananlara benzemektedir. Sadece Tabakhane buluntusu bronz heykeldeki halka biraz daha ovalken, diğerleri daha yuvarlaktır. Belki de Tabakhane buluntusu bronz heykelin sol elindeki halkada da herhangi bir eşya asılıydı.

2. 3. 2. Heykelin Baş Özellikleri ve Saç Üslubu

Tabakhane buluntusu bronz heykelde bulunan, uzun boyun, üçgen alın, kısa, hafif dolgun ve yuvarlağımsı yüz, göz bebeklerinin işlenişi, göz akından ayırt edilmiş keskin kenarlı göz kapakları, göz pınarlarının verilmesi, uzun burun, küçük ağız, dolgun etli dudaklar, ayırt edilerek vurgulanmış çene Hadrian Dönemi Klasisistik akımın stil özelliklerini⁵⁴ göstermektedir. Eğer boyundan aşağısı kırık olsaydı, başın bir kadına ait olduğunu söylemek yanlış olmazdı. Çünkü oldukça güzel ve kadınsı özelliklerin yoğun olduğu bir baş yapısına sahiptir. Bu da pek çok Apollon heykelinde olan bir özelliktir ve Apollon olabileceğini düşündürmüştür⁵⁵. Tabakhane buluntusu bronz heykel, MS 1. yüzyıla tarihlenen Antalya Müzesi'ndeki Melas'da bulunmuş⁵⁶ bronz Apollon heykelinin⁵⁷ (Resim 52) özellikle kaş, gözler, burun, dudaklar ve yüz yapısıyla oldukça benzerdir.

Tabakhane buluntusu bronz heykelde kaşları tam ortalayacak şekilde altında iki tane boynuz çıkıntısı bulunmaktadır. Boynuzlar deri altından işlenmiş ve başlangıcında geniş olup uç kısma doğru sivrileşmiş ve uç kısımları yuvarlatılmıştır. Yapılan tüm araştırmalara rağmen her hangi bir heykelde bu şekilde işlenmiş bir boynuz rastlanmamıştır. Ancak Erwin Bielefeld; Didyma Apollon Tapınağı'nda MÖ 500 yıllarında kült heykeli olarak yer alan ve elinde bir geyik tutan Apollon Philesios'un heykel tipinin, Hitit-Anadolu geleneğiyle ilişkili olduğunu belirtmiştir⁵⁸. Bu yaklaşım öncelikle akla, acaba boynuzla mı bir bağlantısı var sorusunu getirmiştir. Ancak Kanachos'un yaptığı Apollon Philesios heykelinde boynuz olmadığı anlaşılmıştır.

⁵³ Duygu Sevil A. Tanrıver, *Apollon Klarios Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adakları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009, s. 189, Lev. CXXIII, Res. BH 18-21.

⁵⁴ Özgan, *Roma Portre Sanatı I*, s. 166.

⁵⁵ K. A. Pfeiff, *Apollon: Die Wandlung seines bildes in der Friechischen Kunst*, Frankfurt am Main, Frankfurt 1943, s. 126.

⁵⁶ Bilici, s. 21.

⁵⁷ Engin-İlknur Özgen, *Antalya Museum*, Ana Basım A.Ş., İstanbul 1988, s. 104, Res. 126.

⁵⁸ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, NET Turistik Yayınları, İzmir 2003, s. 382.

Bielefeld'in bu saptaması büyük olasılıkla Apollon Philesios'un elinde tuttuğu geyikten kaynaklanıyor olmalı. Çünkü Hititlerde Güneş Kurslarının Ortasında duran boğa, geyik, gibi hayvanlar tanrıların sembolleriydi⁵⁹.

Tabakhane buluntusu bronz heykeldeki boynuzlara farklı bir açıdan da bakabiliriz. Bütün akarsuların babası olan Okeanos'da⁶⁰ da boynuz bulunmaktadır. Özellikle mozaikler üzerindeki tasvirlerinde Okeanos'a bu şekilde yer verilmiştir. Gaziantep Müzesi tarafından 2006 yılında Zeugma antik kentinde yapılan kurtarma kazılarında bulunan MS II. yüzyılın sonu ile III. yüzyılın başlarına tarihlenen Poseidon Mozaği üzerinde, Araba içinde Poseidon ve önünde Okeanos ve Tethys resmedilmiştir⁶¹ (Resim 53). Okeanos'da alnın hemen üstünde saçların başlangıcıyla iki tane boynuz vardır. Tabakhane buluntusu bronz heykelin aksine Okeanos'da boynuzlar uzun, adeta yengeç kısıncasına benzer şekildedir. Ayrıca yine Gaziantep Müzesi tarafından yürütülen 2006 yılındaki kurtarma kazılarında bulunan MS II. yüzyıl sonları ile III. yüzyıl başlarına tarihlenen Aphroditenin doğuşunun işlendiği mozaik üzerinde de Aphroditeyi taşıyan Deniz Kentauroslarında da boynuzlar bulunmaktadır⁶² (Resim 54). Tüm bunlardan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz; nehir ya da deniz ile ilgili olan tanrı veya yaratıklarda boynuz işleniyor olabilir. Belki de Tabakhane buluntusu bronz heykel limanıyla ünlü deniz kıyısındaki bir kent olan Trabzon'a gönderildiği için boynuz yapılmıştı. Çünkü nehirlerin baş tanrısı olan Okeanos'da da boynuzlar bulunmaktadır. Ancak bu sadece bir yaklaşım olabilir, çünkü bununla ilgili elimizde yazılı herhangi bir kanıt şuan için bulunmamaktadır.

Tabakhane buluntusu bronz heykelin tarihlemesi konusunda bize en büyük ipucunu verecek olan saç üslubudur. Başın tepe noktası, başı ortadan ikiye ayırarak, iki yandan saran ve alın üzerinde bandana ile sınırlanan, adeta bir takke gibidir. Tepe noktası, basık ve yayvandır. Tepe noktasındaki saç ince dalgalı ve adeta kafaya yapışık şekildedir. Ortadan ikiye ayrılan saç, başta bir çukurluğa sebep olmuştur. Tepe noktasından saç dalgaları sağ ve sol tarafa doğru devam etmiş ve bandanada sonlanmıştır.

⁵⁹ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK, Ankara 2008, s. 119.

⁶⁰ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, 1997 İstanbul, s. 571; Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, s. 43; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, (19. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 227.

⁶¹ Rifat Ergeç, (Ed.), *Belkis-Zeugma ve Mozaikleri*, Promat Basım Yayın San. Ve Tic. AŞ, İstanbul 2006, s. 110-113, Res. 112,113.

⁶² Ergeç, s. 114, Res. 116,117.

Başın iki yanında bandananın altından dışa taşan saçlar kabarık ve dalgalıdır. Kalın çizgiler sınırları, ince çizgiler ise detayları belirlemiştir. Düzenli aralıklarla geniş geniş alınan saç dalgaları bandananın bulunduğu kısımda sonlanmıştır. Önden başlayıp arkaya doğru devam eden saç, ensede topuz yapılmıştır. Topuzun şekli farklı olup, uzun olan saç ortadan ikiye katlanmış ve başı tamamıyla saran bandanayla bağlanmıştır.

Tabakhane buluntusu bronz heykelin saç üslubu, vücut şeklini karşılaştırdığımız örnekler içerisinde MS 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Dionysos Heykelinin saçıyla benzerlik göstermektedir⁶³ (Resim 55). Dionysos Heykelinde de aynı Tabakhane buluntusu bronz heykelde olduğu gibi ortadan ikiye ayrılan saç, kulaklar üzerinden arkaya doğru taranmıştır. Kısa olan saç arkada açık bırakılmıştır. Alnın hemen üstüyle yer alan bandana aynı Tabakhane buluntusu bronz heykelde olduğu gibi arkaya doğru devam etmiştir. Özellikle saçın bandana altından arkaya doğru devam edişi ve saçtaki dalgalar ikisinde de aynıdır. Dionysos heykelinde Tabakhane buluntusu bronz heykeldeki gibi çelenk üzerinde tomurcuklar yer almaktadır. Tomurcuklar Tabakhane buluntusu bronz heykelin aksine sadece iki adettir. Çelengin diğer kısımlarında yapraklar bulunurken, Tabakhane buluntusu bronz heykelde, tomurcuklar çelenge orantılı bir şekilde dağıtılmıştır. Ancak ikisindeki tomurcuklar da şekil olarak birbirine oldukça yakındır.

Alın ortasından ikiye ayrılarak yanlara taranan uzun, dalgalı, bakımlı saçın, kulaklar üzerinden geçirilerek arkaya götürülmesi hem Klasik Dönem hem de Hadrian Döneminin özellikle İmparatoriçe Sabina'nın saç modasıdır⁶⁴. Bu bilgilerden yola çıkarak Tabakhane buluntusu Bronz heykelin saç üslubunu, benzerleriyle karşılaştırarak daha net ortaya koyabiliriz. MÖ 4. yüzyıla tarihlenen Antalya Müzesinden Tykhe heykelinin⁶⁵ (Resim 56) saç şekli olarak Tabakhane buluntusu bronz heykele benzemektedir. Ortadan ayrık saçlar alını üçgen şekilde çevreleyerek ince sık dalgalarla iki yandan arkaya taranmış ve topuz halinde toplanmıştır. Kulakların önünde birer küçük bukle bulunmaktadır. Tabakhane buluntusu bronz heykele şekli olarak benzese de Tykhe heykelinde saçtaki dalgalar daha ince ve sık verilmişken; Tabakhane buluntusu bronz heykelde saçtaki dalgalar daha geniş ve kalındır. Ayrıca tabakhane

⁶³ *Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü*, s. 92, Res. 57.

⁶⁴ Ramazan Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul 2013, s. 166.

⁶⁵ Jale İnan, *Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 44, Res. 12.

buluntusu bronz heykelde saç şakaklardan itibaren arkaya doğru, Tykhe heykelinde ise alın ortasından itibaren arkaya doğru devam etmiştir.

Heykeltıraş Kephisodotos'a ait MÖ 4. yüzyıla tarihlenen Eirene-Plutos heykelinde Eirene'nin saç yapısı⁶⁶ (Resim 57) Tabakhane buluntusu bronz heykele benzemektedir. Özellikle başın üst kısmında saçın ince dalgalar şeklinde başa yapışık olması ve alın üstünden ikiye ayrılıp, dökümlü dalgalı şekilde kulaklar üzerinden arkaya doğru gidişi oldukça benzerdir. Eirene'de bandana sadece ön kısımda belirgin, Tabakhane buluntusu bronz heykelde arkaya doğru devam etmektedir. Eirene'de saç arkada ense üzerinde tutturularak iki omuz üzerine salınırken; Tabakhane buluntusu bronz heykelde ensede toplanmıştır.

Praksiteles'in MÖ 4. yüzyıla tarihlenen Apollon Sauroktonos heykelindeki⁶⁷ (Resim 58) saçın ortadan ikiye ayrılması, başın tepe noktasına kadar olan kısımda ayrılmadan dolayı oluşan çukurlaşma Tabakhane buluntusu bronz heykelin saç yapısıyla benzerlik gösterir. Ancak Sauroktonos'ta tepe noktaya kadar ortadan ikiye ayrılan saç, tepe noktasından sonra arkaya ve yanlara doğru dalga dalga devam etmiştir. Ayrıca Sauroktonos'ta tepedeki saç daha kabarıkken, Tabakhane buluntusu bronz heykelde saç daha yapışık adeta takke gibidir. Sauroktonos'ta alnın tam ortasından kaşların başlangıç hizasıyla ortadan ikiye ayrılan saç arkaya doğru devam etmiştir. Bandana başı tamamıyla sarmıştır. Ensede arkadan gelen saçın bir tutamı bandana altından çıkarılmış, içe dönük şekilde ensede toparlanmış ve uç kısımları öne doğru devam ederek önden gelen saç tutamlarıyla birleşmiştir. Birleşen bu saç tutamları başın iki yanında bandana dışına çıkarılmıştır (Resim 59). Tabakhane buluntusu bronz heykelde şakaklardan itibaren arkaya doğru kanca kanca devam eden saç Sauroktonos'takine benzer şekilde ensede toplanmıştır.

İmparator Hadrian'ın genç sevgilisi olan Antinoos Mondragone'nin, ölümünden sonra adeta tanrılaştırılmış ve çok sayıda heykeli yapılmıştır⁶⁸. Antinoos Mondragone'nin MS 130 yılına tarihlenen Paris Louvre Müzesindeki portresinde⁶⁹ (Resim 60) saçın rahat işlenişi, özellikle üst kısımda başa yapışıkmiş gibi duran şekli Tabakhane buluntusu bronz heykelle oldukça benzemektedir. Yine Aphrodite ve

⁶⁶ Boysal, s. 72, Res. 83.

⁶⁷ Boysal, s. 77, Res. 87.

⁶⁸ Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, s. 170.

⁶⁹ Paul Zanker, *Klassizistische Statuen*, Verlag Philipp Von Zabern, Germany 1974, s. 99, Taf. 76, Res. 3-4.

Persephone arasında paylaşılamayan güzel delikanlı Adonis'in⁷⁰ MS 2. yüzyıla tarihlenen Paris Louvre Müzesindeki bronz heykelindeki⁷¹ (Resim 61) saçın tepede takke gibi verilışı, alın üzerinden ayrılıp arkaya doğru gidişı ve saç dalgaları, Tabakhane buluntusu bronz heykelle büyük oranda benzerdir. Adonis'te başın iki yanından gelen saç arkada bandana içinden geçirilerek ensede toparlanmış ve dışta kalan kısımları omuzları üzerinden sarkıtılmıştır.

Tabakhane buluntusu bronz heykelin başındaki çelenkte; eşit aralıklarla yerleştirilmiş tomurcuklar bulunmaktadır. Bu tomurcuklar böğürtlen ya da kırmızı yemişe benzemektedir. Her iki bitkide Karadeniz Bölgesinde oldukça fazla yetişmektedir. Bu heykelde Trabzon için istendiğine göre, çelenkte bu tomurcukların bulunması doğal olmalıdır. Ayrıca Hadrian Döneminde yapılan Antinoos Mondragone'nin pek çok heykelinde⁷² (Resim 62) aynı Tabakhane buluntusu bronz heykeldeki çelenkte yer alan tomurcuklar bulunmaktadır. Ayrıca Dionysos'un pek çok heykelinde⁷³ (Resim 63) başındaki çelenkte bu şekilde tomurcuklar işlenmiştir. Dionysos'un başındaki bu tomurcuklar daha çok üzüm benzemektedir ve Tabakhane buluntusu bronz heykelde olduğu gibi küçük ve taneleri çok sayıda değildir. Şarap ve mistik tanrısı olan Dionysos'un⁷⁴ başındaki tomurcukların üzüm olması da buradan gelmektedir. Bu tomurcukların kişisel veya bölgesel özelliklerden kaynaklanmış olabileceği söylenebilir.

⁷⁰ Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1997, s. 96; Erhat, s. 11.

⁷¹ Zanker, s. 104, Taf. 77, Res. 4-5.

⁷² Christoph W. Clairmont, *Die Bildnisse Des Antinous*, Schweizerisches Institut in Rom, Rome 1966, s. 127, Res. 18; Zanker, s. 99, Taf. 76, Res. 1.

⁷³ Ian Jenkins-Victoria Turner, *The Greek Body*, The British Museum Press, London 2009, s. 76, Res. 76.

⁷⁴ Mehmet Karaosmanoğlu, *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2005, s. 102.

2. 3. 3. Heykelin Genel Üslup Değerlendirmesi

Buraya kadar gövde, kol ve bacakların hareketi, ayrıca saçının işlenişi ve baş özellikleriyle değerlendirilen Tabakhane buluntusu bronz heykel Roma Dönemi bronz heykelleriyle kalite bakımından karşılaştırıldığında oldukça başarılı olduğu görülmüştür. Sanatçı vücut oranlarında başarı sağlamıştır. Baş kısmından itibaren bakacak olursak; özellikle baş vücuduna göre oldukça güzel ve başarılıdır. Kaşların işlenişi, gözler, burun, yanaklar, dudaklar, çene, hatta boynuzların işleniş yeri bile bir bütünlük içindedir. Sanatçı sağ tarafa doğru baktığını göstermek için sağ göz bebeğini sağa doğru işlemiştir. Başını hafif sağa yatırmasından dolayı, boyunda sağ tarafta derideki toparlanma ve sol taraftaki hareketten dolayı oluşan gerginlik oldukça başarılıdır. Saçta her bir dalganın verilmesinde, bandana ve çelengın işlenmesinde sanatçı ayrıntılara dikkat etmiştir. Kolların hareketinden dolayı omuzlarda ve koltuk altında oluşan gerginlik gösterilmiştir. Gövdesindeki eziklikten dolayı kaslar net olarak anlaşılmasa da çok kaslı olmadığını söylemek yanlış olmasa gerek. Genital organ yüzündeki ve vücudundaki gençliği vurgularcasına çocuk uzvu gibi işlenmiştir. Vücut ağırlığını taşıyan sol ayak kaideye sağlam şekilde basmaktadır. Sanatçı sol bacağın bu sağlam basışını vurgularcasına sanki ayak kaide üzerine oldukça geniş oturmuş ve başparmak dışında diğer parmaklar hafif içe katlı şekildedir. Tırnak ve parmak ayrıntısı bile düşünülmüştür. Parmaklar üzerinde duran sağ bacakta hareketten dolayı topuktan itibaren kemikteki gerginliğin verilmesi ve bilek kemiklerinin çıkıntısı da yine oldukça başarılıdır.

Karşılaştırdığımız örneklerle kıyaslayacak olursak, MÖ 440 lara tarihlenen Westmacott atletinde üst gövde oldukça kaslıyken bacakları daha cılız kalmıştır. Sanatçı bunu tam olarak verememiştir. MÖ 330 lara tarihlenen Marathon gencinde ve MÖ 300 lere tarihlenen Victorious gencinde vücut işlenişi daha başarılıdır. Özellikle Marathon Gencinde bir kolun yukarıda olması ve sağlanan denge öne çıkmaktadır. Ayrıca kas yapısı da ayrıntılı işlenmiştir. Victorious gencinde parmakların şeklinde bozukluk bulunmaktadır. Parmak uçları fazlaca sivri işlenmiştir. MS 2. yüzyılın sonlarına tarihlenen Septimius Severius Heykel torsosunda üst gövdenin yapısı, özellikle kasların işlenişi ve sağ kolun yukarıya kaldırılışı, parmakların aldığı şekil Tabakhane buluntusu bronz heykelle oldukça benzerdir. MS 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Dionysos

Heykelinde ise üst gövde Tabakhane buluntusuna göre daha uzundur, ancak iki heykelde kendi içinde vücut işlenişi ve oran olarak başarılıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. DEĞERLENDİRME VE TARİHLENDİRME

Tabakhane buluntusu bronz heykelin kimliğinden yola çıkarak genel bir değerlendirme yapmak daha doğru olacaktır. Daha öncede değindiğimiz gibi Tabakhane buluntusu bronz heykelle ilgili tek yazılı kaynak Arrianus'un söyledikleridir⁷⁵. Arrianus üç heykelden bahsetmişti (Hadrian, Hermes ve Philesios) ve bu heykellerle ilgili çok fazla ayrıntıya da değinmemiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda heykelin Philesios olabileceği ihtimali daha yüksektir. Philesios Milet'in koruyucu tanrısı olan Apollon'un sıfatlarından biridir ve gittikleri her yere kendi inançlarını da taşıyan Miletlilerle beraber Trabzon'a gelmiştir⁷⁶.

Bildiğimiz en eski Apollon Philesios heykeli MÖ 500 lere tarihlenen, Kanachos'un Didyma Apollon Tapınağı için yaptığı kült heykelidir⁷⁷. Fakat bu heykel, Tabakhane buluntusu bronz heykelle hiç benzememektedir. Tek benzer özellikleri ikisinin de bronzdan yapılmış ve bir kaide üzerinde ayakta duruyor olmalarıdır. Hellenistik Dönemden itibaren sıklıkla kopyalanmış olan Philesios tipinin kopyalarında kol ve bacakların hareket yönleri değişebilmektedir; ancak Tabakhane buluntusu bronz heykelin sağ kolu yukarıdadır. Philesios kopyalarının hiç birinde kol bu şekilde değildir. Ayrıca Tabakhane buluntusu bronz heykelde sol kol da öne doğru uzatılmış olmasına rağmen, yana açılmış olması yine Philesios kopyalarından farklıdır. Philesios'un pek çok kopyası olmasına rağmen bildiğimiz örneklerin neredeyse hepsi birbirine yakındır. Belki de Tabakhane buluntusu bronz heykel bölgesel bir özellikten dolayı bu şekilde işlenmiştir. Tabakhane buluntusu bronz heykelin bulunduğu kazı, Trabzon'daki ilk ve tek kazı olma özelliğine sahiptir. Eğer yapılan kazı daha geniş bir alanda yapılmış uzun soluklu bir kazı olsaydı, belki de elimizde daha net veriler bulunabilirdi.

Arrianus'un Trabzon'u ziyareti MS 130\132 yılları arasında olmuştur⁷⁸. Arrianus, heykelleri İmparator Hadrian'dan istediğine göre, heykeller Hadrian'ın imparatorluğu süresince Trabzon'a gelmiş olmalı. Bundan dolayı da heykeli tarihlendirirken Hadrian Dönemi stil özelliklerini de dikkate almamız gerekmektedir.

⁷⁵ Arrianus, s. 4-5.

⁷⁶ Bülent Öztürk, s. 37.

⁷⁷ Stroeka, s. 85.

⁷⁸ Boatwright, s. 135.

Roma Erken İmparatorluk Döneminde iyice yerleşmiş olan Grek kültür varlıklarıyla zenginleştirilmiş yaşam biçimi, lüks yapılar ve bu yapıların ideal ve güzel sanat eserleriyle doldurulup zenginleştirilmesi lüks yaşamın bir gereği ve geleneği haline gelmiştir. Bu nedenle tüm Grek dünyası bir nevi kültür varlıkları soygununa maruz kalırken bir yandan da ünik olan Grek kökenli ünlü sanat eserleri de kopya edilmeye başlanmıştır⁷⁹. Böylece yoğun olan talep bu yöntemle karşılanmaya çalışılmıştır. İşte bundan dolayı İmparator Augustus dönemi ve sonrasında çok sayıda Grek kökenli eser kopya edilmiş ve bu dönemde neredeyse bir imparatorluk kültür politikası haline gelmiştir⁸⁰. Zaten bu nedenle Augustus dönemine birinci “Klasisistik Dönem” adı verilmiştir⁸¹. Zira Roma yaşam ve kültürü de farkında olmadan bir nevi Grek bilim ve kültür emperyalizmi altına girmiştir. Söz konusu bu kültür politikası yukarıda da özetlenmeye çalışıldığı gibi İmparator Hadrian’ın Grek kültürüne karşı duyduğu yoğun ilgisinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, lüks sayılan yaşam tarzı ve kültür politikası bu kez çok daha yoğun ve etkin olarak uygulanmış, İmparator Hadrian Dönemi Roma kültür tarihi içerisinde “İkinci Klasisistik” dönem olarak adlandırılmıştır⁸². Tabakhane buluntusu bronz heykeli de tarihlendirirken bu durumu göz önünde bulundurmam gerekmektedir.

İkinci Klasisistik Dönem olarak nitelendirilen Hadrian Dönemi’nde pek çok klasik eser kopyalanmıştır⁸³. Tabakhane buluntusu bronz heykelin daha önce değindiğimiz benzerleri yardımıyla genel bir değerlendirmesi yapıldığında, Westmacott Atleti, Marathon Genci, Victorious Genci, Septimius Severius Heykel torsosu ve Dionysos Heykeli ile yakın benzerliklere sahip olduğu görülür. Karşılaştığımız bu eserler büyük oranda MÖ 4. yüzyıl özellikleri göstermektedir. Tabakhane buluntusu bronz heykelde büyük olasılıkla MÖ 4. yüzyıldaki bir eserin, MS 2. yüzyıldaki bir kopyasıdır. Tabakhane buluntusu bronz heykelin pozu tamamen düşünülerek yapılmış olmalıydı. Çünkü heykeldeki her şey o kadar bilinçli seçilmiş ki hiçbir uyumsuzluk ortaya çıkmamıştır. Belki de orijinali bu şekilde değildi. Orijinal ile kopya arasında

⁷⁹ Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, s. 174.

⁸⁰ Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, s. 174.

⁸¹ Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, s. 174.

⁸² Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, s. 174.

⁸³ Özgan, *Roma Portre Sanatı II*, s. 175.

görülen değişiklikler farklı dönemlerde yapılan kopyalar arasında görülmektedir⁸⁴. Bu da bize gösteriyor ki; eski eserler yapıldıkları dönemin zevkine hitap edecek şekilde düzenlenmekteydi. Yani orijinal ile kopya arasında tıpa tıpa bir benzerlik istenmiyordu. Zaten Tabakhane buluntusu bronz heykelinde saç şekli Hadrian dönemi stil özelliğini göstermektedir. Ayrıca kafasındaki çelenkte yer alan tomurcuklar, alındaki boynuzlar ve belki de elindeki halkada tuttuğu nesne bile bölgesel olarak tasarlanmış olabilir. Sonuçta Tabakhane buluntusu bronz heykelin MÖ 4. yüzyılda yapılmış olan bir eserin, MS 2. yüzyıldaki kopyası olduğu kanısındayız.

⁸⁴Sevda Eyiol, *Grek Heykellerin Kopyaları ve Görülen Değişiklikler*, (Bitirme Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü, Erzurum 1999, s. 27.

SONUÇ

Eski tarihiyle ilgili bilgileri pek çok antik kaynaktan bildiğimiz, Anadolu'nun en eski ticaret ve liman kentlerinden Trabzon'da şimdiye kadar herhangi bir kazı yapılmamış olması büyük bir eksikliklerdir.

1974 yılından itibaren Tabakhane Cumhuriyet Mahallesi'nde tescile geçen bir yapı kalıntısının olduğu bilinmektedir. Fakat yapılan incelemeler sonucunda burada herhangi bir kalıntıya rastlanamamıştır. Yıllarca süren yazışmalar sonucunda bu alanda bina yapılmasına izin verilmiş ve 1997 yılında, Trabzon Müzesi denetiminde yapılan bir temel açma çalışması sırasında buluntuların ortaya çıkması üzerine Kültür Bakanlığı'ndan alınan izinle bir kurtarma kazısı yapılmıştır. Yapılan ilk ve tek kazı olma özelliğini de taşıyan kazıda; Roma Dönemi'ne ait mimari buluntular ve bacaların ve ayakların bir kısmı dâhil gövde, baş, iki kol, iki ayak parçası olmak üzere toplam 6 parça halinde bronz bir heykel bulunmuştur. Heykel müzeye götürülerek restorasyon işlemine tabi tutulmuş ve Trabzon Arkeoloji Müzesi Arkeolojik Eserler Bölümü'nde sergiye açılmıştır.

Trabzon'da başka herhangi bir kazının yapılmamış olması ve heykelin kimliğini belirleyici bir atribüsünün olmaması bizi Arrianus'un Hadrian'a yazdığı mektuplara mecbur bırakmıştır. Arrianus burada gördüğü ve beğenmediği Hadrian ve Hermes heykellerinden bahsetmektedir. Hadrian'dan kendisinin, Hermes'in ve yerel kahraman Philesios'un heykellerini istemiştir. Arrianus'un, Hermes ve Philesios'un yükseklikleri dışında heykellerin malzemesi de dâhil hiçbir özelliğinden bahsetmemiş olması, heykelin kimliğini belirlemede zorluk oluşturmuştur. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda kişisel özellikler dikkate alındığında heykelin Hadrian'a ait olamayacağı düşünülmüştür. Çünkü bir portrede mutlaka kişinin betimlenmesi, onun özelliklerinin verilmesi, fizyonomik hatlar sadece bu kişiye ait olduğu anlaşılacak şekilde yapılmalıdır. Ama eserimizde Hadrian'a ait olabileceğini gösterecek unsur saptanamamıştır. Heykelin Hermes olamayacağını ise, başta Arrianus'un verdiği yükseklik olmak üzere, kanatlı ayakkabılarının ve şapkasının, ayrıca kerykeionunun olmaması düşündürmüştür. Geriye tek bir seçenek kalmıştır; Philesios. Philesios Apollon'un sıfatlarından birisidir ve Miletli göçmenlerce Trabzon'a getirilmiştir. Apollon tanrılar içinde, temsil ettiği farklı kimliklerle Anadolu'da en çok tapınım gören tanrılardan biri olmuştur. Ayrıca insanoğlunun bilinmeyene karşı duyduğu merak ve

tanrının bilicilik işlevi onu daha da ilgi çekici hale getirmiş; kültürünün daha geniş bir alana yayılmasına neden olmuştur.

Tabakhane buluntusu bronz heykelin kimliği belirlenmeye çalışıldıktan sonra, benzerleri yardımıyla değerlendirmesi yapılmış ve tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Vücut ve saç stili farklılık gösteren heykelin MÖ 4. yüzyılda yapılmış olan bir orijinalin, MS 2. yüzyıldaki kopyası olduğu düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- A. Tanrıver, Duygu Sevil, *Apollon Klarios Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adakları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.
- Akurgal, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK, Ankara 2008.
- Akurgal, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, NET Turistik Yayınları, İzmir 2003.
- Andrese, Bernard, *Sculptur des Hellenismus*, Hirmer Verlag München, Germany 2001.
- Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)*, (Çev. Murat Arslan), Odin Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Aybek, Serdar, *Metropolis (İonia), Hellenistik ve Roma Devri Heykeltraşlık Eserleri*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara 2004.
- Baş, Turan, *Bronz Heykellerde Kalıplama, Döküm Teknikleri ve Yüzey İşleme Teknikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1998.
- Belli, Oktay, *Anadolu'da Kalay ve Bronzun Tarihçesi*, Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Enstitüsü, İstanbul 2004.
- Berger, Ernst, "Zum Kanon des Polyklet", (Haz. Poykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss. 156-185), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990.
- Bilgin, Mehmet, *Sürmene Tarihi*, Sürmene Belediyesi, İstanbul 1990.
- Bilici, Handan, *Anadolu'da Apollon Betimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.

- Boardman, John, *Yunan Heykeli, Klasik Dönem*, (Çev. Gürkan Ergin), Homer Kitabevi, İstanbul 2005.
- Boardman, John, *Yunan Sanatı*, (Çev. Yasemin İlseven), Homer Kitabevi, İstanbul 2005.
- Boatwright, Mary T., *Hadrian and The Cities of The Roman Empire*, OUP, Oxford 2000.
- Boysal, Yusuf, *Grek Klasik Devir Heykeltraşlığı*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1967.
- C. Bol, Peter, "Diskophoros", (Haz. Poykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss.111-118), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990.
- Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1997.
- Çelebi, Evliya, "Trabzon", (Haz. Veysel Usta), *Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon* (ss. 49-63), Serander Yayınları, Trabzon 1999.
- Çiğdem, Süleyman, "Eskiçağ'da Trabzon Limanı: Askeri ve Ekonomik Yönden Gelişimi ve Doğu-Batı İlişkilerindeki Rolü", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 2007.
- Ergeç, Rifat, (Ed.), *Belkıs-Zeugma ve Mozaikleri*, Promat Basım Yayın San. Ve Tic. AŞ, İstanbul 2006.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, (19. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.
- Eyiol, Sevda, *Grek Heykellerin Kopyaları ve Görülen Değişiklikler*, (Bitirme Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümü, Erzurum 1999.
- Farnell, Lewis Richard, *The Cults of the Greek States*, CUP, Cambridge 2010.
- Fontenrose, Joseph, *Didyma, Apollo's Oracle, Cult and Companions*, University of California Press, England 1988.

- Gabucci, Ada, *Ancient Rome: Art, Architecture and History*, Getty Publications, Roma 2002.
- Grimal, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç), Sosyal Yayınlar, İstanbul 1997.
- Güçlütürk, Tarık, *Bronz Eserlerin Konservasyon ve Restorasyon Sorunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.
- Gülbay, Onur, *Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2009.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- Hills, Hudson, *Roman Art From The Louvre*, The American Federation of Arts, New York 2007.
- İnan, Jale, *Boubon Sebasteionu ve Heykelleri Üzerine Son Araştırmalar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1994.
- İnan, Jale, *Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Jenkins, Ian-Turner, Victoria, *The Greek Body*, The British Museum Press, London 2009.
- Kaplan, Davut, "Apollon'un Kökeni", (Haz. Birol Can- Mehmet Işıklı), *Doğudan Yükselen Işık, Arkeoloji Yazıları*, (ss. 471-481), Graphis Matbaa, İstanbul 2008.
- Karaosmanoğlu, Mehmet, *Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum 2005.

- Kaya, Elmas, “Trabzon İl Merkezindeki Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkan Buluntular”, *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri: 27-29 Nisan 1998*, (ss.321-335), Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Antalya 1998.
- Ksenophon, *Anabasis On Binlerin Dönüşü*, (Çev. Tanju Gökçöl), (4. Baskı), Sosyal Yayınlar, İstanbul 2010.
- Lahusen, Götz, “Polyklet und Augustus”, (Haz. Poykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss. 393-397), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990.
- Lullies, Reinhard, *Griechische Plastik*, Hirmer Verlag München, Japan 1956.
- Magie, David, *Historia Augusta Hadrianus (De Vita Hadriani)*, (Çev. Recai Tekoğlu), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, Ankara 2004.
- Marvin, Miranda, *The Language of The Muses, The Dialogue Between Roman and Greek Sculpture*, J. Paul Getty Museum Publications, California 2008.
- Moreno, Paolo, *Sculptura Ellenistica*, Libreria Dello Stato, Roma 1994.
- Öcal, Ayşegül, *Roma İmparatorluk Dönemi Kadın Saç Tipleri*, (Bitirme Tezi) Atatürk Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Erzurum 1999.
- Özgan, Ramazan, *Roma Portre Sanatı I*, Ege Yayınları, İstanbul 2013.
- Özgan, Ramazan, *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul 2013.
- Özgen, Engin-İlknur, *Antalya Museum*, Ana Basım A.Ş., İstanbul 1988.

- Özsait, Mehmet, “İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi”, Kemal Çiçek, Kenan İnal, Hikmet Öksüz, Abdullah Saydam (Haz.), *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri: 6-8 Kasım 1998*, (ss.35-47), Trabzon Belediyesi Yayınları, Trabzon 2000.
- Öztürk, Bülent, “Karadeniz’de Dinsel Yaşam Kültleri”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, S.18, (Kasım 2010), 38-49.
- Öztürk, Özhan, *Pontus, Antik Çağdan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi*, 2. Baskı, Genesis Kitap, Ankara 2011.
- Pausanias, *Description of Greece I*, (Çev. W. H. S. Jones), Loeb Classical Library, London 1958.
- Pfeiff, K. A., *Apollon: Die Wandlung seines bildes in der Griechischen Kunst*, Frankfurt am Main, Frankfurt 1943.
- Pollitt, I. I. , “The Canon of Polykleitos and Other Canons”, (Haz: Warren G. Moon), *Polykleitos, The Doryphoros, and Tradition*, (ss.19-25), The University of Wisconsin Press, London 1995.
- Richter, G., *Yunan Sanatı*, (Çev. Beral Madra), Cem Yayınları, İstanbul 1984.
- Richter, G.M.A., *The Sculpture and Sculptors of the Greeks*, Yale University Press, London 1970.
- Richter, G.M.A., *The Portraits of the Greeks*, Cornell University Press, New York 1984.
- Ridgway, Brunilde Sismondo, “The Bronze Apollon From In The Louvre”, (Haz. Felix Eckstein), *Antike Plastik VII*, (ss.43-77), Verlag Gebr. Mann, Berlin 1967.
- Ridgway, Brunilde Sismondo, *The Severe Style in Greek Sculpture*, Princeton University Press, 1970.
- Russel, Jesse- Cohn, Ronald, *Vivtorious Youth*, Print-On-Demand, California 2012.

- Sevin, Veli, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, TTK, Ankara 2001.
- Simon, Erika, *Die Götter der Griechen*, Hirmer Verlag München, Germany 1998.
- Smith, R.R.R. , *Hellenistik Heykel*, (Çev. Ayşin Yoltar Yıldırım), Homer Kitabevi, İstanbul 2013.
- Steuben, Hans Von, "Der Doryphoros", (Haz. Poykleitos), *Der Bildhauer der Griechischen Klassik*, (ss.185-199), Museum Alter Plastik Frankfurt am Main, Berlin 1990.
- Stewart, Andrew, *Greek Sculpture II*, Yale University Press, London 1990.
- Stradonitz, R. K. Von, "Über den Apollon des Kanachos", (Erster Halbband, Januar Bis Juni), *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaft 12*, (ss. 786-802), Verlag Der Königlichen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1904.
- Strocka, Volker Michael, "Der Apollon des Kanachos in Didyma und der Beginn des Strengen Stils", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, (ss. 81-125), Sonderdrucke aus der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Germany 2002.
- Tekindağ, Şehabettin, *Trabzon*, "Trabzon", *İA*, C. XII/I, İstanbul 1979, 456.
Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Agrafik Yapım, Trabzon 2011.
- Umar, Bilge, *Karadeniz Kappadokia'sı (Pontos)*, (2), İnkılâp Yayınları, İstanbul 2000.
- W. Clairmont, Christoph, *Die Bildnisse Des Antinous*, Schweizerisches Institut in Rom, Roma 1966.
- Wheeler, Mortimer, *Roma Sanatı ve Mimarlığı*, (Çev. Zeynep Koçel Erdem), Homer Kitabevi, İstanbul 2004.

Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü,
Zanker, Paul,

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara 2003.
Klassizistische Statuen, Verlag Philipp Von
Zabern, Germany 1974.

Zeyrek, Turgut H.,

"Mustafa Kemal Paşa'dan (Miletopolis?) Bronz Bir
Heykel: Apollon", (Haz. Şevket Dönmez), *Anadolu
Araştırmaları 17/1*, (ss. 92-115), İstanbul
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Hititoloji,
Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi ve Eskiçağ
Tarihi Anabilim Dalları Yayınları, İstanbul 2004.

Apollon Epithets, Erişim Tarihi: 22.12.2013,
www.HellenicGods.org.

Apollon Epithets, Erişim Tarihi: 22.12.2013,

www.TitlesofApollon:AncientGreekReligion.org.

Wictionary, Erişim Tarihi: 20.12.2013,
<http://en.wiktionary.org/wiki/-phile>.

RESİMLER

Resim 1: Trabzon Kalesi (www.TrabzonKalesi.com), (Şubat 2013)

Resim 2: Kale içinde kalan Tabakhane Mevkii (www.tabakhaneköprüsü.com), (Şubat 2013)

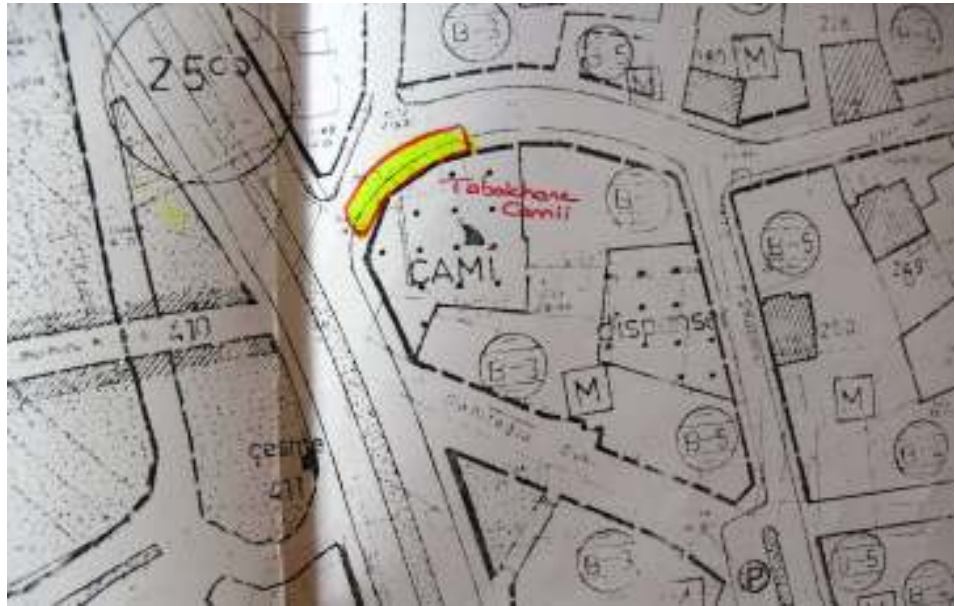
Resim 3: Trabzon'un Uydu Görüntüsü
(www.wowTurkey.com), (Şubat 2013)

Resim 4: Tabakhane Köprüsü
(<http://urun.gittigidiyor.com/koleksiyon/trabzon/tabakhane/köprüsü>), (Şubat 2013)

Resim 5: Eski Yapı Kalıntıları (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 6: Kazı Yapılan Alan (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 7: 1997 Yılı Kazılarında Bir Görüntü
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 8: Kazı Alanından Görüntü (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 9: Kazı Alanından Görüntü (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 10: Kazı Alanından Görüntü (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 11: Kazı Alanından Görüntü (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 12: 2010 Yılı Kazı Çalışmalarında Bulunan Dehliz
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 13: 2010 Yılı Kazı Çalışmalarında Bulunan Dehliz
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 14: Kazı Alanından Bir Görüntü
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 15: Parçalar Halinde Çıkan Heykelin Kolundan Bir Görüntü
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 16: Heykelin Gövdesinden Bir Görüntü
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 17: Heykelin Korozyonlu ve Toprak Kaplı Gövdesinden Görüntü (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 18: Heykelin Sağ Kol Parçası (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 19: Heykelin Sol Kol Parçası (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 20: Heykelin Başı (Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 21: Heykelin Gövde Kısımındaki Eziklik

Resim 22: Heykelin Sırt Kısımındaki Eziklik

Resim 23: Mekanik Temizleme İşleminin Uygulanışı
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 24: Mekanik Temizleme İşleminin Uygulanışı
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 25: Mekanik Temizleme İşleminin Uygulanışı
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 26: Heykelin Hava Almayan Naylon Torba İçinde Bekletilmesi
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 27: Heykelin Koruyucu Sıvı İle Kaplanması İşlemi
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 28: Heykelin Koruyucu Sıvı İle Kaplanması İşlemi
(Trabzon Müze Envanter Kayıtları)

Resim 29: Heykelin Genel Görüntüsü

Resim 30: Heykelin Sağ Yandan Görüntüsü

Resim 31: Heykelin Sol Yandan Görüntüsü

Resim 32: Heykelin Boynundaki Kırıklıklar

Resim 33: Heykelin Ayakları

Resim 34: Heykelin Başı

Resim 35: Heykelin Saç Ayrıntısı

Resim 36: Heykelin Sol El Ayrıntısı

Resim 37: Heykelin Sağ El Ayrıntısı

Resim 38: Heykelin Ayaklarının Duruş Şekli

Resim 39: Ayakların Arkadan Görüntüsü

Resim 40: Konachos'un Apollon Phileios Heykeli
(www.britishmuseum.com), (Aralık 2013)

Resim 41: Westmacott Atleti
(<http://dardel.info/museum/greeksculpture/westmacott>),
(Aralık 2013)

Resim 42: Marathon Genci
(<http://gezi-yorum.net/yunanistan-atina-monastiraki>),
(Aralık 2013)

Resim 43: Victorious Genci
(www.bronzevictoriousyouthatthegettymuseumstatue),
(Aralık 2013)

Resim 44: Septimius Severius Heykel Torsosu
(İnan, 1994, s. 22, Lev. XXI, Res. 35)

Resim 45: Dionysos Heykeli
(Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü, 2003, s. 91, Res. 56)

Resim 46: Septimius Severius Heykel Torsosu
(İnan, 1994, s. 22, Lev. XXI, Res. 35)

Resim 47: Terme Yöneticisi
(www.studyblue.com), (Ocak 2014)

Resim 48: Athena Giustiniani
(<http://common.wikimedia.org>), (Ocak 2014)

Resim 49: Traian (www.wikipedia.org), (Ocak 2014)

Resim 50: Augustus Prima Porta
(Özgan, 2013, s. 158-159, Res. 104a)

Resim 51: Bronz Halka
(A. Tanrıver, 2009, s. 189, Lev. CXXIII, Res. BH 19)

Resim 52: Apollon Başı

Resim 53: Okeanos ve Tethys Tasvirleri
(Belkıs-Zeugma Mozaikleri, 2006, s. 110, Res. 112,113)

Resim 54: Deniz Kentaurosları
(Belkıs-Zeugma Mozaikleri, 2006, s. 114, Res. 116, 117)

Resim 55: Dionysos Heykelinin Başı
(Yitik Miras'ın Dönüş Öyküsü, 2003, s. 91, Res. 56)

Resim 56: Tykhe Başı
(İnan, 2000, s. 51, Res. 51)

Resim 57: Eirene-Plutos
(Boysal, 1067, s. 72, Res. 83)

Resim 58: Apollon Sauroktonos
(Boysal, 1067, s. 77, Res. 87)

Resim 59: Apollon Sauroktonos
(www.apollonsauroktonos.com) (Ocak 2014)

Resim 60: Antinoos Mondragone
(Zanker, 1974, s. 99, Taf. 76, Res. 3-4)

Resim 61: Adonis Heykeli
(Zanker, 1974, s. 104, Taf. 77, Res. 4-5)

Resim 62: Antinoos Mondragone
(www.antinoosmondragestatue.com) (Ocak 2014)

Resim 63: Dionysos Heykeli
(Jenkins – Turner, 2009, s. 76, Res. 76)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Semra GÜL
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum 10.10.1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller BİLİMSEL FAALİYETLERİ	İngilizce
İş Deneyimi	
STAJLAR PROJELER	2011- 2013 Kyzikos Kazısı "Trabzon Tabakhane Kurtarma Kazısı Mimari Buluntuları ve Hermes Heykeli" (2012-2013). (BAP Projesi)
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	Arkeolog_semra@hotmail.com
Tarih	